

[For_side.jpg](#)

[Forord_01.jpg](#)

[Forord_02.jpg](#)

[Innhold_01.jpg](#)

[Innhold_02.jpg](#)

[Innhold_03.jpg](#)

[Side_01.jpg](#)

[Side_02.jpg](#)

[Side_03.jpg](#)

[Side_04.jpg](#)

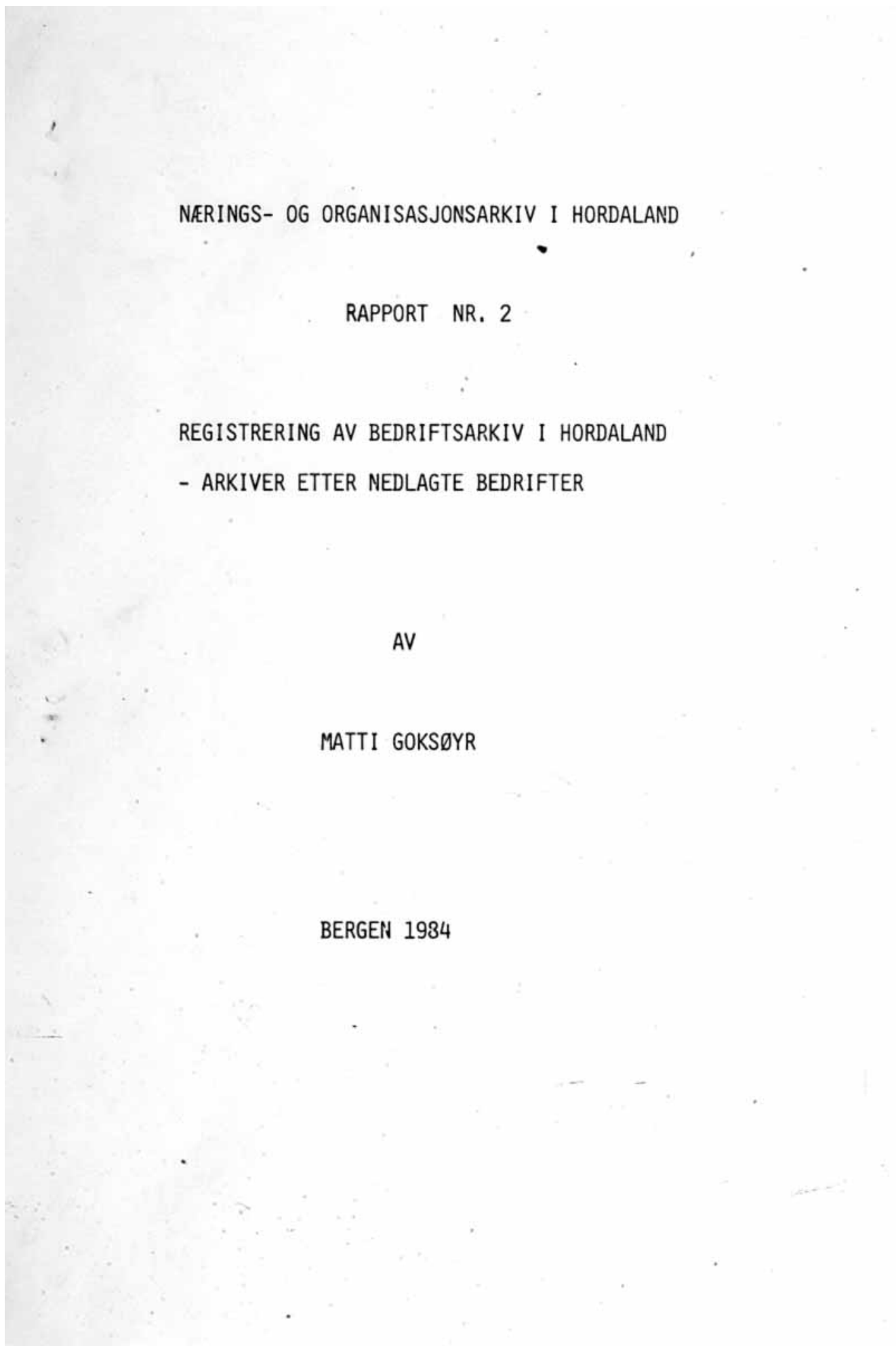
[Side_05.jpg](#)

[Side_06.jpg](#)

[Side_07.jpg](#)

[Side_08.jpg](#)

[Side_09.jpg](#)

For_side.jpg

[Side_10.jpg](#)

[Side_11.jpg](#)

[Side_12.jpg](#)

[Side_13.jpg](#)

[Side_14.jpg](#)

[Side_15.jpg](#)

[Side_16.jpg](#)

[Side_17.jpg](#)

[Side_18.jpg](#)

[Side_19.jpg](#)

[Side_20.jpg](#)

[Side_21.jpg](#)

[Side_22.jpg](#)

[Side_23.jpg](#)

[Side_24.jpg](#)

[Side_25.jpg](#)

[Side_26.jpg](#)

[Side_27.jpg](#)

[Side_28.jpg](#)

[Side_29.jpg](#)

[Side_30.jpg](#)

[Side_31.jpg](#)

[Side_32.jpg](#)

[Side_33.jpg](#)

[Side_34.jpg](#)

[Side_35.jpg](#)

[Side_36.jpg](#)

[Side_37.jpg](#)

[Side_38.jpg](#)

[Side_39.jpg](#)

[Side_40.jpg](#)

[Side_41.jpg](#)

[Side_42.jpg](#)

[Side_43.jpg](#)

[Side_44.jpg](#)

[Side_45.jpg](#)

[Side_46.jpg](#)

[Side_47.jpg](#)

[Side_48.jpg](#)

[Side_49.jpg](#)

[Side_50.jpg](#)

[Side_51.jpg](#)

[Side_52.jpg](#)

[Side_53.jpg](#)

[Side_54.jpg](#)

[Side_55.jpg](#)

[Side_56.jpg](#)

[Side_57.jpg](#)

[Side_58.jpg](#)

[Side_59.jpg](#)

[Side_60.jpg](#)

[Side_61.jpg](#)

[Side_62.jpg](#)

[Side_63.jpg](#)

NÆRINGS- OG ORGANISASJONSARKIV I HORDALAND

RAPPORT NR. 2

REGISTRERING AV BEDRIFTSARKIV I HORDALAND

- ARKIVER ETTER NEDLAGTE BEDRIFTER

AV

MATTI GOKSØYR

BERGEN 1984

FØREORD:

Prosjektet Nærings- og organisasjonsarkiv i Hordaland vart starta sommaren 1980 for å kartleggja ikkje-offentleg arkivmateriale i fylket. Denne rapporten markerar fullføringa av den andre delen av prosjektet, fase 2: registrering av arkiv etter nedlagte verksemder.

Fase 2 vart sett i gang i 1983 etter at planlegginga hadde gått parallellt med fullføringa av fase 1 (registrering av av arkiv hjå eksisterande verdsemder, sjå rapport nr.1/1982).

Vitskapleg assistent Anders Haaland har hatt ansvaret for planlegginga av fase 2 og har samla mykje av det grunnlagsmaterialet som registreringa byggjer på. Vitskapleg assistent Matti Goksøyr har utvida dette grunnlaget, stått for det meste av kontakta med informantane, gjennomført sjølve registreringa og skrive rapporten. Kontorfullmektig Ragna Brakstad har stått for registreringa av meieriarkiva i Nordhordland. Kontorassistent Cecilie Skauge Knoph har teke del i registreringa av nedlagde verksemder, vore med på gjennomføringa av loftsrydningsaksjonen på Bryggen og elles utført kontorarbeid for prosjektet. Ho har dessutan hatt hovedansvaret for loftsrydningsaksjonen i Skuteviks- og Sandviksbodene.

Rapportane frå fase 1 (eksisterande verksemder) og fase 2 (nedlagde verksemder) vil saman med rapporten for fase 3 (registrering av organisasjonsarkiv, ferdig ved årsskiftet 1984/1985) danna utgangspunkt for sluttrapporten frå prosjektet som vil konsentrera seg om ein prioritert verneplan for privatarkiv i Hordaland fylke. I denne rapporten vil ein også gje ei generell vurdering av arkivsituasjonen for nedlagde verksemder og organisasjonar.

Då ein byrja registrera arkiva etter nedlagde verksemder, var det meininga at "loftsrydningsaksjonen" ikkje berre skulle dekkja Bryggen, men også Sandviks- og Skuteviksbodene. Av tidsomsyn vart gjennomgangen av dette siste området utsett, og kunne ikkje koma med i første utgåva av rapporten. Arbeidet er no slutført og resultatane er teke med som vedlegg 15 til denne utgåva.

Gjennomføringa av fase 2 har vorte gjort mogeleg gjennom stønad frå Norsk Kulturråd, Nansenfondet, Hordaland fylkeskommune og Bergen kommune (sjå elles under rekneskap lenger ute i rapporten). Statsarkivet i Bergen har stilt kontorplass og anna utstyr til disposisjon, og gjennom Bergen byarkiv har prosjektet fått tilført omlag 17 månadsverk gjennom midlar frå "Rettedalspakka" ved Arbeidsformidlinga. Me takkar alle desse institusjonane for den støtta me har fått. Ein særleg takk vil me også retta til Osterøy kommune for den hjelp og velvilje me har møtt i arkivregistreringa i denne kommunen.

Prosjektet "Nærings- og organisasjonsarkiv i Hordaland"
har sidan starten hatt denne styringsgruppa:

Instituttleiar Sofie Rogstad	Norsk Privatarkivinstitut
Universitetslektor Helge W. Nordvik	Historisk institutt, Universitetet i Bergen
Førsteamanuensis Fritz Hodne	Norges Handelshøyskole, Seksjon for økonomisk historie
Byarkivar Arne Skivenes	Bergen byarkiv
Arkivar John Ragnar Myking	Statsarkivet i Bergen

Sistnemnde har fungert som dagleg leiar for prosjektet.

Statsarkivet i Bergen 14.12 1984

John Ragnar Myking

INNHold:

1	INNLEDNING	s.1
1.1	Innledning	s.1
1.2	Hvorfor registrere arkiver etter nedlagt bedrifter ?	s.1
2	OPPLEGG - UNDERSØKELSESOMRÅDER	s.2
2.1	Utvalgte bansjer	s.2
	Handelsfirma i Bergen	s.2
	Tekoindustrien	s.3
	Meierinæringen	s.3
	Hermetikkindustrien	s.3
	Jern- og metallindustrien	s.3
2.2	Geografiske tverrsnitt	s.3
	En utvalgt kommune-Osterøy	s.3
	Et næringsmiljø i Bergen: Bryggen	s.4
2.3	Tverrsnitt i tid	s.4
2.4	Endelig utvalg for fase 2	s.4
3	GENERELLE TEORETISKE PROBLEMER	s.5
3.1	Definisjon av en nedlagt bedrift	s.5
3.2	Bedriftsindentitet	s.6
3.3	Prioriteringskriterier	s.7
4	UNDERSØKELSESOMRÅDENE	s.8
4.1	Handelsfirma i Bergen	s.8
4.2	Tekoindustrien i Hordaland	s.9
4.3	Meierier i Hordaland	s.10
4.4	Hermetikkindustrien	s.11
4.5	Et lokalsamfunn i sin helhet-Osterøy kommune	s.12
4.6	Loftsrydningsaksjonen på Bryggen	s.12
4.7	Oppsummering av undersøkelsesområdet	s.13
5	PRAKTISK FRAMGANGSMÅTE	s.13
5.1	Særtrekk ved målgruppen nedlagte arkivskapere	s.13
5.2	Bedriftsutvalg	s.14
5.3	Oppsporing av informanter	s.14
5.4	Spørreskjema	s.15
5.5	Purring	s.16
6	RESULTATER	s.16
6.1	Handelsfirmaer i Bergen	s.16
	Omfang	s.18
	Alder	s.20
	Innhold	s.20
	Handelsfirmaer generelt	s.20
6.2	Tekstil- og konfeksjonsindustrien i Hordaland	s.21
	Omfang	s.23
	Alder	s.25
	Innhold	s.25
	Tekoindustrien generelt	s.25

6.3	Meierier i Nordhordland	s.26
	Omfang	s.26
	Alder	s.26
	Innhold	s.27
	Generelt	s.27
6.4	Hermetikkfabrikker i Hordaland	s.28
6.5	Et lokalsamfunn i sin helhet- Osterøy kommune	s.29
	Omfang	s.30
	Alder	s.32
	Innhold	s.32
	Generelt	s.32
6.6	Loftsrydningsaksjonen på Bryggen	s.33
	Arkivsaker oppbevart hos private	s.33
	Materiale på offentlige oppbevarings- institusjoner	s.34
	Arkivsaker fra Bryggen generelt	s.35
7	KONKLUSJON - OPPSUMMERING	s.35
	LITTERATURLISTE	s.39

LISTE OVER VEDLEGG:

(Vi har ikke tatt med all korrespondanse med institusjoner og informanter, men bare et utvalg som gir inntrykk av hvor ressurskrevende det kunne være å oppnå svar).

Vedlegg 1:	Spørreskjema - bokmål.	s.40
Vedlegg 2:	Spørreskjema - nynorsk.	s.41
Vedlegg 3:	Generelt følgeskriv.	s.42
Vedlegg 4:	Generelt purrekriv.	s.43
Vedlegg 5:	Skriv til informant, utvalgte næringer.	s.44
Vedlegg 6:	Støtteskriv fra Stavanger Museum.	s.45
Vedlegg 7:	Følgeskriv. Osterøyundersøkelsen.	s.47
Vedlegg 8:	1. purrekriv. Osterøyundersøkelsen.	s.48
Vedlegg 9:	2. purrekriv. Osterøyundersøkelsen.	s.49
Vedlegg 10:	Støtteskriv fra Osterøy kommune.	s.50
Vedlegg 11:	Avisomtale: "Gamle bedriftsarkiv må vernes" (BT 04.11.1983)	s.51
Vedlegg 12:	Registreringsskjema, Bryggen.	s.52
Vedlegg 13:	Orienteringsskriv, Bryggen.	s.53
Vedlegg 14:	Avisomtale: "Loftsrydding skal sikre arkivstoff (BT 24.10.1983).	s.54
Vedlegg 15:	"Loftsrydningsaksjonen" i Sandviks- og Skuteviksboder.	s.55

TABELLER:

HANDELSFIRMAER

Utvalg, identifikasjon, svar og arkivbesittere	s.17
Samme i prosent	s.17
Omfang	s.18
Alder på eldste dokument	s.18
Innhold	s.19

TEKO-INDUSTRIEN

Utvalg, identifikasjon, svar og arkivbesittere	s.22
Samme i prosent	s.22
Omfang	s.23
Alder	s.24
Innhold	s.24

MEIERIER I NORDHORDLAND

Utvalg, identifikasjon, svar og arkivbesittere (hele tall og prosenter)	s.26
Omfang	s.26
Alder	s.27
Innhold	s.27

OSTERØY

Utvalg, identifikasjon, svar og arkivfunn (samlet og fordelt på næringsgrupper)	s.30
Positive svar (fordelt på næringsgrupper og samlet). Omfang	s.31

KONKLUSJON - OPPSUMMERING

Sammenfatning av resultatene for fase 2	s.35
---	------

-1-

Rapport fase 2: ARKIVER ETTER NEDLAGTE BEDRIFTER.

1. INNLEDNING.

1.1. Innledning

Kartleggingen av arkivsituasjonen for nedlagte bedrifter i Hordaland går inn som en del av prosjektet "Nærings- og organisasjonsarkiv i Hordaland". Dette prosjektet er delt i tre faser. Fase 1: Registrering av arkiver i eksisterende bedrifter, ble fullført i 1982 (Nærings- og organisasjonsarkiv i Hordaland. Rapport nr. 1/1982: Registrering av bedriftsarkiver i Hordaland - Eksisterende bedrifter", av Anders Haaland). Fase 2: Registrering av arkiver etter nedlagte bedrifter, ble påbegynt i mai 1983 og avsluttet i februar/mars 1984. Fase 3: Registrering av organisasjonsarkiver, ble igangsatt i februar 1984.

Prosjektets hovedmålsetting er å foreta en totalregistrering av bedrifts- og organisasjonsarkiver i Hordaland fylke. Denne vil så danne grunnlaget for et forslag til verneplan for privatarkiv. For en mer utførlig drøfting av hele prosjektets bakgrunn, målsetting og organisering henvises til rapport nr. 1/1982.

1.2. Hvorfor registrere arkiver etter nedlagte bedrifter?

I fase 1 søkte vi å kartlegge arkivsituasjonen for de bedrifter som var i virksomhet ved undersøkelsestidspunktet. For å få en fullstendig oversikt over bedriftsarkiver er det nødvendig også å undersøke arkivsituasjonen for de opphørte virksomheter. I løpet av de siste 100 år er det trolig nedlagt flere bedrifter enn det antall som finnes i dag. Mange av dem var viktige enheter innen sine bransjer, og ofte kan arkivmateriale av denne kategori vise seg å være de eneste kilder vi har til kunnskap om betydningsfulle sektorer i fylkets økonomiske utvikling.

I prinsippet var vi like interesserte i arkivene etter de nedlagte som etter de eksisterende bedrifter. Når undersøkelsen ble organisert i to klart adskilte deler, skyldes det hovedsakelig praktiske hensyn. Undersøkelsesmetode og praktisk framgangsmåte måtte nemlig bli temmelig forskjellig for de to kategorier bedrifter.

Det som karakteriserer målgruppen nedlagte bedrifter, bortsett fra at også de er mange, er at det var vanskeligere å få oversikt over disse virksomhetene. Informasjoner om nedlagte bedrifter finnes ikke noe sted, som f.eks. Norges Handelskalender.

For det andre, og kanskje viktigst, var det temmelig arbeidskrevende å finne fram til informanter med kjennskap til arkivsituasjonen for de enkelte bedrifter. Dette ble vanskeligere jo lenger tid som hadde gått siden nedleggelsen.

For det tredje ble det nødvendig med til dels arbeidskrevende kontaktmetoder i og med at henvendelsene til informantene i stor grad burde skje i individuelle form.

Arbeidsinnsatsen bak hver henvendelse måtte således bli langt større enn for de eksisterende bedriftene. I fase 1 ble målsettingen om en totalregistrering gjennomført, med det forbehold at vi valgte å begrense undersøkelsen til de bedrifter som var startet før 1950.

-2-

For fase 2 var det klart at en lignende totalregistrering ikke lot seg gjennomføre. Det ble med andre ord nødvendig med et langt strengere utvalg. Videre måtte vi regne med at en etter nedlagte virksomheter ikke ville få kartlagt like store mengder bevarte arkivsaker som for eksisterende bedrifter. En stor del av de utvalgte enhetene hadde vært nedlagt en årrekke og de fleste arkiveierne vil i beste fall bare ha tatt vare på en del av det tidligere arkivet. Både på grunn av snevrere utvalg og på grunn av lavere bevaringsfrekvens måtte vi regne med at det samlede arkivtilfanget i fase 2 ville være langt mer beskjedent enn i fase 1.

Når vi likevel har valgt å investere en betydelig arbeidsinnsats også i denne delen av prosjektet, skyldes ikke dette alene forventningen om at mange nedlagte virksomheter kan ha etterlatt seg arkivsaker av stor historisk interesse. Like viktig har det vært å få kartlagt hvilken skjebne som vanligvis venter arkivet etter en nedlagt bedrift. I denne forbindelse har vi med bakgrunn i den aktuelle situasjonen i en del bransjer, vært spesielt opptatt av konkursene og deres innvirkning på de berørte bedrifters arkiver. Her har vi villet kartlegge både kassasjoner som har forekommet, bobestyrernes ansvar og behovet for en arkivfaglig beredskap i slike situasjoner i framtiden.

Endelig er det et poeng at det i vårt land ikke tidligere har vært gjort et tilsvarende forsøk på systematisk undersøkelse av arkivsituasjonen for nedlagte bedrifter i et større geografisk område. De relativt store kostnadene gjør det heller ikke sannsynlig med mange slike registreringer i framtiden. Dette betyr i så fall at resultatene fra fase 2 vil kunne få betydning i en videre sammenheng, som en grov pekepinn om hva en også andre steder kan vente å finne av arkivmengder etter den store mengden av opphørte bedrifter.

2. OPPLÈGG. UNDERSØKELSESOMRÅDER.

I fase 2 har det altså vært nødvendig med en streng begrensning av undersøkelsesområdet. Ved å gå i dybden i noen utvalgte sektorer håpet vi likevel å få et inntrykk av bevaringsfrekvensen for arkivsaker etter nedlagte virksomheter i Hordaland.

Ettersom vi manglet en fullgod oversikt over alle nedlagte bedrifter i Hordaland de siste 100 år, var det umulig å legge et statistisk representativt utvalg til grunn for undersøkelsen. I stedet valgte vi å ta utgangspunkt i på den ene side et sett av bransjer hvor firmastruktur og historisk utvikling var rimelig godt kartlagt på forhånd, og på den annen side visse geografiske eller tidsmessige tverrsnitt.

2.1. Utvalgte bransjer.

I utgangspunktet vurderte vi registrering av følgende bransjer som både kan regnes som viktige nok i næringshistorisk sammenheng, og som samlet ville kunne gi en tilfredsstillende fordeling mellom Bergen og omlandskommunene.

HAÑDELSFIRMAER I BERGEN

Med handelsfirmaer forstod vi her firmaer som hadde drevet engros- og/eller eksport-/importhandel, samt agenturvirksomhet.

-3-

Disse pekte seg ut som typiske for de spesielle bynæringene i Bergen. Det har gjennom tidene eksistert et meget stort antall slike handelsfirmaer. Mange hadde tilknytning til nordlands-handelen på Tyskebryggen, som lenge utgjorde selve kjernen i byens forretningsliv.

TEKOINDUSTRIEN

Hordaland har helt opp til det siste vært et av landets ledende tekstilfylker. Mesteparten av bedriftene ble anlagt i bygdesamfunn i Bergens omegn. Den norske fiskeredskapsindustrien, som er en del av tekstilindustrien, har hatt sitt viktigste tyngdepunkt i selve byen. Bergen har også gjennom mesteparten av vårt århundre vært en av landets ledende konfeksjonsbyer, og konfeksjonsindustrien har vært en av byens store industrier.

MEIERINÆRINGEN

Dette er en næring som dekker praktisk talt alle fylkets kommuner, og som har hatt stor betydning for utviklingen av mange lokalsamfunn. Ettersom bransjen har bestått av et relativt høyt antall meierier som var ensartede både når det gjelder driftsmåte og selskapsform, ville det her være forsvarlig å foreta en ytterligere avgrensning av utvalget, gjerne til en region som f.eks. Nordhordland.

HERMETIKKINDUSTRIEN

Denne har fra omlag 1920 av vært blant de viktigste industribransjene i Hordaland. I etterkrigstiden har fylket vært landets ledende på dette feltet. Fabrikkene er stort sett lokalisert til bygdene, men ble som regel eid av Bergens- og Stavangerfirmaer. I dag er det bare få bedrifter tilbake og alle eies av ett konsern.

JERN- OG METTALLINDUSTRIEN

Innenfor denne industrigruppen har særlig skipsbyggerier og reparasjonsverksteder stått sentralt i Hordaland. Når bransjen etter en samlet vurdering likevel ikke ble tatt med i utvalget, var det således ikke fordi den ble ansett som mindre viktig. Denne sektoren var imidlertid dårlig kartlagt på forhånd og med prosjektets begrensede ressurser ble den utelatt til fordel for en grundigere analyse av de utvalgte geografiske områdene.

2.2. Geografisk tverrsnitt.

Her tok vi utgangspunktet i to områder, det ene en landkommune i Hordaland, det andre et næringsmiljø i Bergen. Begge steder tok vi sikte på en totalregistrering av arkivsakene etter alle nedlagte bedrifter, uavhengig av næring og bransje.

EN UTVALGT KOMMUNE: OSTERØY

Opprinnelig hadde vi planlagt å undersøke Bømlo kommune, men etterhvert fant vi at det ville by på flere fordeler om Bømlo ble erstattet med Osterøy. Osterøy ble vurdert til å være en "billigere" kommune. Avstanden til Bergen er kort og forbindelsene gode. Osterøy har også, på tross av et mindre innbyggertall enn Bømlo (6500 mot 9200), en mer allsidig og dermed mer representativ næringsstruktur.

Kommunene i Hordaland er riktignok nokså forskjellige innbyrdes når det gjelder næringsstruktur. Det er derfor vanskelig å peke ut en bestemt kommune som representativ for fylket som helhet. Det er imidlertid ikke lett å se noen annen kommune som

skulle være mer representativ enn Osterøy. Kommunen har, og har hatt, en rik flora av små og mellomstore bedrifter, spesielt innen industrigreiner som lær og lærvarer, jern og metall- og treindustrien. Også gruvedrift, tekstilindustri og mølleindustri er representert. Det er forøvrig et interessant trekk ved Osterøyindustrien at hovedtyngden av bedriftene er grodd fram av rent lokale forutsetninger og har linjer tilbake til gammelt bygdehåndverk. I Bergens omlandskommuner vil en vanligvis finne et langt sterkere innslag av by-initierte industribedrifter; bedrifter som er plassert der p.g.a. råstoff- og kraftsituasjonen eller behovet for billig arbeidskraft, med bergensk kapital og ekspertise i ryggen, og gjerne med et hovedkontor i Bergen.

I tillegg til at Osterøy av faglige grunner merket seg ut som et interessant undersøkelsesområde, skal det nevnes at vårt prosjekt ble møtt med stor velvilje på kommunalt hold.

ET NÆRINGSMILJØ I BERGEN: BRYGGEN.

Osterøy-undersøkelsen siktet mot en totalregistrering av hele bedriftslivet innen et avgrenset geografisk område. De nedlagte bedrifter var imidlertid så mange og de var spredt over et så stort område, at det ville være praktisk ugjørlig med befarings av alle aktuelle steder. Resultatet ville altså være avhengig av vår evne til å oppspore de riktige informanter samt til å få disse i tale pr. brev eller telefon.

Vi ønsket også å undersøke et lokalt næringsmiljø som var så konsentrert og avgrenset at det var mulig med en fysisk befarings av alle potensielle oppbevaringssteder for arkivsaker. Tyskebryggen i Bergen pekte seg ut som et naturlig område for en slik undersøkelse. Det har gjennom mange hundre år vært hovedsenteret for byens fjern- og utenrikshandel. Vi valgte å ta med både den gjenværende del av anlegget fra 1702, og de nye murgårdene som ble reist på de gamle byggetomtene i årene like etter 1900. Tilsammen var det et meget stort antall handelsfirmaer som hadde holdt til i dette området i løpet av de siste 100 år.

2.3. Tverrsnitt i tid.

I den tidlige planleggingsfasen av prosjektet var det også meningen å ta med utvalgte "tidsbilder"; d.v.s. å kartlegge industribedrifter over en viss størrelse i årene 1914 og 1935. I likhet med de geografiske tverrsnittene ville dette gi en oversikt uavhengig av bransjeskillene. Selv om en fant å kunne innnevne utvalget til bedrifter i Bergen, ble det etter en tid klart at dette likevel var en oppgave som ville overstige prosjektets tilgjengelige ressurser. En ville riktignok ha et godt utgangspunkt i fabrikktilsynets protokoller, men problemene med å identifisere eventuelle nålevende informanter for de nedlagte bedriftene syntes store. Særlig ville dette gjelde utvalget fra 1914. Etter en samlet vurdering fant vi derfor å måtte la denne undersøkelsen gå ut til fordel for de bransjer og geografiske tverrsnittene vi har nevnt.

2.4. Endelig utvalg for fase 2.

Vi ble dermed stående med følgende undersøkelsesområder for nedlagte bedrifter:

-5-

- 1) Handelsfirmaer i Bergen
- 2) Teko-industrien i Hordaland
- 3) Meierier i Nordhordland
- 4) Hermetikkindustrien i Hordaland
- 5) Osterøy kommune
- 6) Bryggen i Bergen

Innenfor disse områdene ønsket vi å få en fullstendig oversikt over arkivsituasjonen for alle nedlagte bedrifter som hadde vært i virksomhet mellom 1880 og 1980. Ettersom en del av de opphørte bedrifter også kunne tenkes å ha avlevert arkivsaker til oppbevaringsinstitusjoner, innebar vår målsetting at vi som et av våre leteområder også måtte ta med

- 7) Alle offentlige oppbevaringsinstitusjoner slik som:
 - Statsarkivet i Bergen
 - Bergen byarkiv
 - Universitetsbiblioteket
 - Bergen Sjøfartsmuseum
 - Bergen Offentlige Bibliotek
 - Fiskerimuseet
 - Norges Handelshøyskole
 - Osterøy Museum

3. GENERELLE TEORETISKE PROBLEMER.

3.1. Definisjon av en nedlagt bedrift.

Før vi går inn på de enkelte næringsområder, skal vi omtale teoretiske problemer som er felles for hele fase 2.

I utgangspunktet vil vi sitte med et stort utvalg bedrifter som vi ikke er sikker på er nedlagt eller ikke. Hvordan skal vi definere en nedlagt bedrift?

I fase 1 valgte vi å definere en bedrift som eksisterende dersom den var med i 1980-utgaven av S.M.Bryde: "Norges Handelskalender". Imidlertid viste det seg, både under bearbeidelsen av svarene i fase 1 og seinere, at dette ikke var et sikkert kriterium for at en bedrift virkelig eksisterte. Riktignok kan vi gå ut fra som sikkert at om et firma ikke står oppført i NHK-1980 så eksisterer det heller ikke. Problemet er at også noen av bedriftene som står oppført, kan vise seg å være nedlagt. Som suppleringskilder har vi derfor benyttet siste utgave av "Adressebok for Bergen"- som er en bedre ajourført kilde enn NHK - samt telefonkatalogen. I tvilstilfeller ble det tatt direkte kontakt med den seineste adresse eller med nøkkelpersoner i bransjen. Det viste seg at det fantes en del grensetilfeller; bedrifter som gjerne blir kalt "sovende". De kan være opprettholdt av ulike grunner, de kan stå oppført både i NHK og i handelsregisteret, men uten å være i regulær drift, uten å ha noen stab av ansatte eller daglig ledelse, som regel bare med et 1-mannsstyre.

Før å finne en løsning på dette problemet, la vi i første rekke vekt på å få fram et helhetsperspektiv på prosjektet. Oppdelingen i fase 1 og 2 var i utgangspunktet praktisk begrunnet, mens prosjektets overordnede målsetting var å få en tilnærmet totalregistrering av bevarte bedriftsarkiver i Hordaland. For prosjektet som helhet blir det da ikke av avgjørende betyd-

-6-

ning om grensetilfellene blir regnet som eksisterende eller nedlagte. På den annen side er det også et poeng at fase 2 skal etablere et inntrykk av situasjonen nettopp for nedlagte bedrifter. Grensetilfellene blir derfor regnet som nedlagte, hvis de ikke uttrykkelig har svart i fase 1, med opplysninger om arkivtilfang.

3.2. Bedriftsidentitet

Også et annet forhold har betydning for skillet mellom eksisterende og nedlagte bedrifter. En bedrift kan skifte identitet over tid. Vi kan grovt regne opp tre muligheter.

Det første gjelder likeverdige eller symmetriske fusjoner, d.v.s. at en bedrift går sammen med en eller flere likeverdige bedrifter. I de aktuelle næringsområdene har vi eksempler på dette både fra kolonialgrossistbransjen i Bergen i 1960-årene og i fiskeredskapsbransjen på 1970-tallet. I tilfeller der fusjonen skjedde etter 1950 er som oftest det nye firmaet ikke kommet med i fase 1, da denne bare undersøkte bedrifter som var startet opp før 1950. Ut fra det tidligere nevnte helhetsperspektiv vil det være fordelaktig å regne hver av fusjonspartnerne som nedlagte og ta dem med i fase 2, om de for øvrig tilfredsstillende oppfyller de kravene vi har satt for de ulike næringsområdene. Hvis fusjonen har skjedd før 1950, og bedriften siden er nedlagt, tilsier både arbeidsøkonomiske og andre hensyn at man konsentrerer arbeidet om den sammenslåtte bedriften, og eventuelt henter ut opplysninger om de andre tidligere fusjonspartnerne herfra.

Et annet problemområde er usymmetriske fusjoner, d.v.s. fusjoner mellom ikke likeverdige bedrifter. Dette gjelder de tilfeller der en stor bedrift mer eller mindre sluker en eller flere småbedrifter og gjerne beholder sitt opprinnelige navn. I slike tilfeller har vi valgt å betrakte de opprinnelige småfirmaene som nedlagte.

Et tredje problemtilfelle har vi når bedrifter gjennomgår endringer mht. navn, eiere, lokaler, og/eller virksomhetsområde.

Det minst problematiske i denne sammenheng er endring av navn. Et navneskifte behøver ikke bety noe i seg selv, men det kan ofte ha sammenheng med endringer i eierforholdene. Om eierinteresser overføres innen familien, f.eks. fra far til sønn eller hvis en svigersønn, gjerne med et annet familienavn, overtar firmaet som ellers er helt uforandret, velger vi å operere med identitet. Slik vil det også være om en helt utenforstående overtar med sitt navn, dersom lokaler, virksomhetsområde o.l. er uforandret.

Verre blir det når slike eierskifter er kombinert med andre og mer dyptgripende forandringer; det kan være flytting av lokaler eller t.o.m. endring av bransjetilhørighet. Dette er et meget problematisk felt der det er svært vanskelig å sette opp klare skiller.

Vi har her forsøkt å sette som kriterium for identitet at bedriften som virksomhet må fortsette, d.v.s. at den fortsetter helst i de samme lokaler, med den samme arbeidsstokken, med den samme virksomheten og den samme kundekretsen.

Siden vi her manøvrerer i grumset farvann, vil det igjen være fornuftig å ha prosjektets totalmålsetting for øye.

-7-

Rent praktisk vil det avgjørende være om bedriften er kommet med i fase 1, og hvilke deler av bedriftens fortid det eventuelle svaret gjelder. Hvis ikke må vi undersøke om den tidligere bedriften for øvrig fyller kriteriene for å komme med i fase 2's prioriterte utvalg.

Hvis noen av disse endringene også skjer samtidig med en bransjeendring, blir forholdene enda mer kompliserte. Som regel må det da gjøres en konkret vurdering av hvert enkelt tilfelle. Bransjeendringene må da settes inn i sin sammenheng. Slike endringer har det vært en del av i de siste tiårene, noe som har sammenheng med den generelle industrielle og teknologiske utvikling, der en del bransjer blir umoderne og framfor alt uprofitable, mens det dukker opp nye områder som lokker kapital til seg. Der et slikt firma mangler i fase 1, vil vi med henvisning til totalmålsettingen, hevde at det da blir viktig å registrere det bransjeendrede firmaet i fase 2. Dette kan begrunnes på to måter. For det første kan firmaet betraktes som nedlagt som f.eks. tekstilbedrift selv om det fremdeles eksisterer i en annen bransje. For det andre vil firmaet ellers falle utenfor hele undersøkelsen sett under ett, på tross av at det egentlig fyller andre viktige kriterier vi har satt for opprinnelig stiftelsesår, varighet og betydning (se nedenfor).

En lignende vurdering har vi under tvil kommet til må gjelde der undersøkelsesobjektet er en bedrift som har flyttet ut av vårt undersøkelsesområde. Den vil da bli klassifisert som nedlagt f.eks. som handelsfirma i Bergen. Dette uansett om firmaet likevel eksisterer utenfor vårt undersøkelsesområde. I realiteten utgjør de to sistnevnte eksemplene beslektede tilfeller. Begge kan sees på som utflyttet, henholdsvis av bransjen og av det geografiske undersøkelsesområdet. Deres betydning i vår sammenheng ligger i det de kan ha etterlatt seg av arkivmateriale innenfor de sektorene hvor de opprinnelig hørte hjemme.

3.3. Prioriteringskriterier.

Selv om vi med dette hadde klarlagt hvilke bedrifter som skulle kalles nedlagte og komme med i vår undersøkelse, stod det igjen andre problemer. For en del av de aktuelle undersøkelsesområder måtte vi regne med at det ikke ville være mulig å gjennomføre den ideelle målsetting om å registrere arkivsituasjoner for alle nedlagte bedrifter som har eksistert mellom 1880 og 1980. Dette kunne ha både arbeidsøkonomiske og kildemessige årsaker, og ville slå forskjellig ut fra sektor til sektor. Hvilke konkrete utslag dette ga skal vi komme tilbake til, her skal vi nevne de generelle prinsipper som ligger bak.

Felles for de fleste næringsområdene er at vi måtte plukke ut prioriterte utvalg fra massen av kartlagte nedlagte bedrifter. Kriteriene vi brukte under utvelgelsen varierte fra område til område, men de bestod som regel av en eller flere av faktorene: alder, varighet og økonomisk eller sysselsettingsmessig betydning.

Dette innebar at bedriftene, for å bli prioriterte, som regel måtte ha vært stiftet før et visst tidspunkt, samt ha eksistert til etter et visst tidspunkt (1945). Bedrifter som ble nedlagt før 1945 vil vanligvis kreve en urimelig stor arbeidsinnsats i forhold til resultatene vi kunne vente å oppnå. At en bedrift havnet i den uprioriterte delen av utvalget betyr imidlertid ikke at vi ikke kunne undersøke dens arkivsituasjon. Da måtte imidlertid de prioriterte bedriftene først være undersøkt,

-8-

og forholdene ellers ligge til rette for utvidelse av undersøkelsesområdet. Vi skal seinere se at dette har skjedd på noen felter.

Det tredje kriteriet vi nevnte; betydning, d.v.s. hvor viktig en bedrift ble vurdert til å være, bar med seg implikasjoner det er viktig å være klar over når vi seinere skal generalisere utfra våre resultater. Der dette kriteriet er brukt, er det m.a.o. ikke et representativt utvalg vi sitter med, men et utvalg av de mest betydningsfulle bedrifter innenfor vårt undersøkelsesområde.

Årsaken til at vi en del steder har lagt såpass stor vekt på bedriftenes betydning, er i første rekke den verneplan for arkivsaker det er meningen at dette prosjektet skal føre fram til.

På den annen side skal vi ikke overdrive følgene av å bruke dette kriteriet. Begrepet vil som oftest referere til størrelse i en eller annen form. Dette vil i så fall medføre at gruppen av betydningsfulle bedrifter gir en vesentlig dekning av en bransjes samlede økonomiske aktivitet. Selv om disse enhetene (f.eks. de med mer enn 5 årsverk) utgjør et klart mindretall av det samlede antall bedrifter, står de likevel for det alt overveiende av den totale sysselsetting og ofte en enda større del av den samlede produksjon. Forskjellige bransjeforhold (bedriftenes levetid og dødelighet) gjør at hver bransje måtte få sitt sett av prioriteringskriterier. Det ble lagt vekt på at disse ikke burde være for rigide, da justeringer nok ville bli påkrevet underveis i den praktiske gjennomføringen av prosjektet.

I neste kapittel skal vi se hvordan dette konkret ble lagt opp for de ulike undersøkelsesområder.

4. UNDERSØKELSESOMRÅDENE.

4.1. Handelsfirma i Bergen.

Vi ville her undersøke handelsfirmaer innenfor Bergen bys grense, nærmere bestemt firmaer som hadde drevet agentur-, engros- og/eller eksport/importhandel innenfor følgende bransjer: fisk og fiskeprodukter (inkl. Nordlandshandel), kolonialvarer (inkl. frukt, grønnsaker, poteter, tobakk, te, krydder og vin), korn og melvarer, forstoffer, huder, skinn, garvestoffer, kull, olje og salt, dessuten byggevarer som trelast, maling, rør og jernvarer.

Intensjonen var å undersøke arkivsituasjonen for hvert enkelt firma som hadde drevet innenfor disse bransjene i perioden 1880 til 1980. Kartleggingen av alle firmaene ble vanskeliggjort av at det ikke finnes en samlet bransjehistorikk med navn på alle firmaene som har eksistert i dette næringsområdet. Vi har derfor måttet nøye oss med å kartlegge firmastrukturen rundt de tre tidspunktene 1876, 1917 og 1945.

En rekke kilder ble brukt under dette kartleggingsarbeidet, bl.a. "Adressekalender for Norges Handel og Industri" (1876), "Norges Fabrikkalender" (1917), Diesen: "Norsk Industri- og Næringshaandbok, bd. III" (1919), NNMI (Fra Norges næringsliv, dets mænd og institusjoner ved begyndelsen av det 19. århundre) (1915), Sæterskar: "Det Norske Næringsliv. Bergen" (1945) og NFFH (Norges Fangst- og Fiskerhåndbok) (1949).

Det ble raskt klart at vi ville få et meget stort antall

-9-

firmaer å arbeide videre med. Totalt registrerte vi 390 handelsfirmaer. 292 tilfredsstilte kravene vi satte for å bli definert som nedlagt. Av disse var det hele 204 firmaer som drev handel med fisk og fiskeprodukter. Firmaregistreringen viste dessuten at vi ville få et meget variert utvalg, med stor spennvidde både i firmaenes størrelse og levetid. Det ble derfor besluttet å dele de 292 firmaene inn i en prioritert og en uprioritert gruppe.

I utgangspunktet tok vi sikte på å få med i hvert fall de større og mest betydningsfulle handelsfirmaene. Størrelsen ble imidlertid ikke konkretisert tallmessig, hverken når det gjelder antall ansatte, aksjekapital, omsetning eller produksjon. Begrepet er derfor subjektivt, og har fellestrekk med begrepet betydning. I tillegg satte vi som kriterium for de prioriterte handelsfirmaene at de skulle være startet i år 1900 eller før, og at de måtte ha eksistert til 1945 eller seinere.

Alderskravet fungerte mest som en form for utsiling og et supplement til kravet om en viss betydning og størrelse. Kravet om en bestemt varighet derimot ble satt hovedsakelig av arbeidsøkonomiske hensyn. Vi kan uten videre gå ut fra at jo lenger et firma har vært nedlagt, jo vanskeligere vil det bli å skaffe seg opplysninger om firmaet, og særlig om hvor firmaets arkiver har tatt veien. Utfra dette blir det en langt mer fruktbar anvendelse av ressursene å undersøke et middels stort firma med en relativt nylig nedleggelse, enn et firma med to-tre ansatte som ble nedlagt rundt den 1.verdenskrig.

Det må imidlertid understrekes at disse kravene ikke er blitt slavisk overholdt. Under arbeidet viste det seg at vi hadde kapasitet til å overskride den prioriterte gruppen noe. Særlig ble bransjen fisk og fiskeprodukter utvidet med en del firmaer som ikke tilfredstiller alle våre tre kriterier. Dette var enten firmaer som ble vurdert som så store eller betydningsfulle at de likevel burde komme med i utvalget, eller det er firmaer der kildeforholdene har vært så gode at det var mulig å oppnå "billige" resultater, uten at dette gikk på bekostning av de allerede prioriterte firmaene.

At en bedrift kunne være vanskelig å arbeide med i vår sammenheng, betyr imidlertid ikke at den var mindre viktig. Det er m.a.o. ingen korrelasjon mellom hvor lenge bedriften har vært nedlagt og hvilken betydning den i sin tid hadde. Denne vurderingen må ikke skje på nåtidens, men på samtidens premiser.

Etter at vi hadde sortert ut de prioriterte firmaene, 80 i tallet, tok vi med 11 firmaer fra den lavere prioriterte delen av utvalget, slik at vi til slutt ble stående med et utvalg på 91 firmaer. Av disse drev 55 innen bransjen fisk og fiskeprodukter, 20 var kolonialfirmaer og 16 drev handel innenfor andre områder.

4.2. Teko-industrien i Hordaland.

Dette undersøkelsesområdet omfatter tekstilindustrien: spinnerier, veverier, trikotasjefabrikker, shoddyfabrikker m.m., og konfeksjonsindustrien i hele Hordaland fylke.

Bedriftene er kartlagt og identifisert gjennom en rekke forskjellige kilder. Den viktigste er Sigurd Griegs bransjehistorie i "Norsk Tekstil" (b. I og II), som har omtale av de

-10-

aller fleste tekstilfabrikker som har eksistert fram til 1949. I tillegg er Sætherskars "Det Norske Næringsliv. Bergen" (1945) blitt brukt, sammen med: Hoffstads "Illustrert Norsk Næringsleksikon" (1940), Amund Hellands "Norges Land og Folk" (b. II om Hordaland som har statusbilde av fabrikktilsynets registrering omkring 1917/20 for alle kommuner i Hordaland), Norges Handelskalender (1909/10, 1934/35, 1950/51, 1960/61), dessuten fabrikktilsynets protokoller for Bergen fram til 1914.

En del bransjespesifikke forhold har spilt inn når det gjelder den endelige sammensetningen av undersøkelsesutvalget vårt på dette feltet. For det første synes antallet bedrifter som har eksistert, å være klart mindre enn tilsvarende innenfor handelsnæringen på tross av at det geografiske undersøkelsesområdet nå er utvidet til hele Hordaland. For å sikre at vi får et stort nok utvalg måtte vi derfor senke kravet til størrelse.

Det har heller ikke hatt noen hensikt å forlange en viss alder og varighet på de prioriterte bedriftene. Hovedårsaken til dette er at nedlagte bedrifter i disse bransjene jevnt over viser seg å ha hatt en relativt kort levetid. Vi har derfor ikke satt en fast "aldersgrense" for disse bedriftene. Bedriftene i vårt utvalg har stiftelsesår som varierer mellom 1816 og 1957.

Det eneste kriteriet vi har holdt fast på når det gjelder teko-industrien er at bedriftene ikke bør ha vært for lenge nedlagt. Også på dette området er 1945 en praktisk grense, både ut fra kildehensyn og ut fra den erfaring at når man overstiger en grense på 30-40 års inaktivitet, blir det så godt som umulig å finne informanter som kan fortelle noe om firmaet, for ikke å si komme med konkrete opplysninger om arkivsituasjonen. Bedrifter som var små, hadde en kort levetid, og i tillegg ble nedlagt før 1945, er derfor ikke kommet med i det prioriterte utvalget av nedlagte tekobedrifter. Jevnt over er det derfor yngre bedrifter i dette utvalget sammenlignet med handelsfirmaene. Som endelig utvalg for teko-industrien ble vi stående med en gruppe på 92 bedrifter. 70 av disse var tekstilbedrifter av en eller annen art, bl.a. 6 fiskeredskapsfabrikker, og 22 var konfeksjonsbedrifter.

4.3. Meierier i Hordaland

I Hordaland har det i alt eksistert rundt 185 meierier, spredt rundt om i de fleste av fylkets kommuner. I 1980 fantes det bare 9 meierier.

For denne bransjen har vi hatt en hovedkilde; Nils Tveits "Meieribruket i Hordaland" (1949). Denne boka gir fyldige opplysninger om alle meieriene som har eksistert i fylket. Ettersom bransjen bestod av et relativt stort antall enheter som var ensartede både i drift og organisering, har vi funnet det forsvarlig å begrense undersøkelsesområdet til Nordhordland. Samlet antall meierier i Nordhordland var 66. De aller fleste av dem er nå nedlagt eller de har gått inn i Bergensmeieriet. Men dette er en prosess som har funnet sted relativt nylig. Flesteparten av meieriene eksisterte til etter den 2.verdenskrig. I vårt utvalg har vi prioritert denne gruppen; framfor meieriene som ble ned-

-11-

lagt før 1945. 1)

Dette betyr at 11 meierier faller fra. Noen av disse var nedlagt så tidlig som rundt den 1.verdenskrig. Dessuten har vi tatt ut meierier som lå innenfor den nåværende Osterøy kommune. Disse vil bli undersøkt som en del av Osterøy som helhet.

Resultatet ble et utvalg på 47 meierier.

4.4. Hermetikkindustrien.

Det har eksistert henimot 40 forskjellige produksjonsanlegg for hermetikk i Hordaland og Bergen, og et langt større antall forskjellige firmaer. I dag er det bare mellom 5 og 10 anlegg i drift, og alt er samlet i ett konsern. Kildesituasjonen i denne bransjen har vært relativt god. Vi har ved hjelp av Anders Haaland: "Tvangkartelliseringen av den norske hermetikkindustrien i mellomkrigstiden" (1980), en fullgod oversikt over hermetikkfabrikker som har eksistert i Hordaland fylke. Her er det imidlertid særegne bransjeforhold som kompliserer vår undersøkelse. Hermetikkindustrien er faktisk det næringsområde der de praktiske vansker for gjennomføring av en arkivregistreringsundersøkelse er størst. Dette har flere årsaker, men de viktigste er eierforhold og driftsforhold.

Eierskiftene har vært hyppige i denne bransjen, ofte som følge av konkurser. Dette gjør at det for denne bransjen er de fysiske driftsenhetene - selve fabrikkene - som må følges, og ikke firmaene. Problemene var imidlertid ikke eliminert med dette. De stadige eierskiftene og bedriftsarkivenes stilling som privat eiendom, gjorde det lite realistisk med funn av sammenhengende arkivrekker for den enkelte fabrikk. Det var derfor rimelig å anta at de forskjellige tidligere eiere selv satt med sine egne arkiv, i den grad de i det hele tatt er bevart. For å undersøke arkivsituasjonen for en hermetikkfabrikk måtte vi dermed prøve å finne en hel serie informanter som kan gi opplysninger for hver sin periode.

Også det ustabile driftsmønster ved de fleste fabrikkene skapte komplikasjoner for vårt arbeide. Det kan være vanskelig å skille mellom reell nedleggelse og noe som viser seg å bare være midlertidig produksjonsstans innen den enkelte sesong, og fra år til annet. Det ble derfor besluttet å undersøke arkivsituasjonen både for eksisterende og nedlagte hermetikkfabrikker. (Hermetikkfabrikkene var en av gruppene som ble holdt utenfor fase 1, med den begrunnelse at de var undersøkt tidligere i et annet prosjekt: (Fiskeriprosjektets arkivregistrering i 1977). En gjennomgang av disse svarene viste imidlertid at de inneholdt få opplysninger av verdi. I denne sektor vil fase 2 altså også fungere som utfylling til fase 1.

I utgangspunktet ønsket vi således å undersøke alt som har vært, og som fremdeles finnes av hermetikkfabrikker i Hordaland.

1) "Det fanns korkje møte- eller reknskapsbøker att for storparten av dei meieri som er stogga upp, og mange av dei meierilag som framleis er i verksemd, vanta det eldre tilfanget. Sume stader nekta bygdefolket beintfram å gjeva opplysingar um meieri som det hadde gjenge mindre godt med, og mange som var spurde, "gløymde" å gjeva svar på spursmáli mine." (Nils Tveit: Meieribruket i Hordaland, s.7).

-12-

Ambisjonsnivået måtte imidlertid ganske snart reduseres betraktelig. En del fabrikk er brent eller revet, og de store omveltningene helt fram til våre dager har heller ikke lettet arbeidet. Nå eies alle igangværende hermetikkfabrikker innenfor sardinsektoren av storkonsernet Norway Foods Ltd. A/S opprettet i 1982.

Av praktiske årsaker har vi konsentrert vårt prioriterte utvalg om de anlegg som de tre tidligere konsernene Chr. Bjelland, Norbest Canning og Norwegian Preserving hadde i Bergensområdet 1). I tillegg har vi tatt med en del tidligere enkeltstående fabrikk i det samme området. Dette er gjort av arbeidsøkonomiske hensyn. Det skal ikke underslåes at dette næringsområdet, hermetikkfabrikker, har vært lavest prioritert av de 5 vi her skulle undersøke, bl.a. fordi det er en utbredt oppfatning blant bransjefolk at det finnes lite bevarte arkiver.

4.5. Et lokalsamfunn i sin helhet - Osterøy kommune.

Nåværende Osterøy kommune ble opprettet i 1964. Den består av øydelene av de tidligere Bruvik, Haus, Hamre og Hosanger kommuner.

I kartleggingsarbeidet for denne kommunen har vi benyttet oss av en rekke spredte kilder. Her kan vi spesielt nevne Sætherskars "Det Norske Næringsliv. Hordaland fylke" (1952), Hoffstads "Illustrert Norsk Næringsleksikon" (1940), Norges Handelskalender" (1909/10, 1934/35, 1950/51, 1960/61). Også fabrikktilsynets registreringsprotokoller (1893 - 1935) for de gamle kommunene Hamre og Hosanger er brukt.

På grunn av det store og sammensatte utvalg av nedlagte næringsvirksomheter på Osterøy fant vi det naturlig å prioritere denne delundersøkelsen. Her ønsket vi å gjennomføre programmet fullt ut. De gode kontaktene og den geografiske konsentrasjonen måtte antas å gjøre vår innsats særlig kostnadseffektiv her. Osterøys stilling som avgrenset lokalsamfunn gjorde dessuten kommunen til en spesielt nyttig referanseramme for en senere analyse av de konkrete arkivfunn.

Vi ville m.a.o. prøve og undersøke alt som fantes av bedrifter mellom 1880 og 1960 på Osterøy, og ikke operere med prioriterte og uprioriterte utvalg. Undersøkelsen av lokalsamfunnet Osterøy som en helhet er dermed blitt det området der vi har lagt ned mest arbeide. Resultatet ble at vi til slutt satt igjen med et registrert utvalg på 240 bedrifter eller selvstendige næringsdrivende, utenom primærnæringsene jordbruk og fiske.

4.6. Loftstrydningsaksjon på Bryggen..

Som endel av prosjektet ble det også foretatt en metodisk sett helt forskjellig arkivundersøkelse av et geografisk avgrenset forretningsstrøk i Bergen. Undersøkelsen gikk ut på å gjennomse hvert hus innenfor dette området for å avdekke hittil ukjente arkivsaker. Samtidig ville vi også registrere det som eierne allerede visste om og hadde bevart, gjerne andre steder.

Bryggen eller Tyskebryggen pekte seg ut som et ønsket undersøkelsesområde p.g.a. sin stilling som byens handels-senter for nordlands- og utenrikshandel. Den skisserte fremgangsmåten stilte spesielle krav og skapte en del praktiske problemer, ikke minst det å få adgang til bygningene. Det var

-13-

allerede fra starten klart at vårt prosjekt ikke hadde ressurser og kapasitet til å gjennomføre dette alene. Det ble derfor tatt kontakt med Bergen byarkiv og Det Hanseatiske Museum i Bergen som begge sa seg villig til å hjelpe med den praktiske siden av arbeidet. Det Hanseatiske Museum formidlet videre kontakt med Stiftelsen Bryggen som også stilte seg meget velvillig til "Loftsrydningsaksjonen", som delprosjektet etterhvert ble kalt.

Forut for selve undersøkelsen ble det sendt brev til alle gårdeierne på Bryggen. Videre oppnådde vi presseomtale i Bergens Tidende (intervju med to personer fra Bergen byarkiv, konservator Marco Trebbi ved det Hanseatiske Museum og Johan H. Meyer fra Stiftelsen Bryggen. Se vedlegg).

Rent praktisk foregikk "loftsrydningen" ved at to personer fra Bergen byarkiv gjennomtrålte gårdene, som regel i følge med arbeidsformann i Stiftelsen Bryggen, Henry Knudsen. Han hadde inngående kjennskap til lokaliteter og eierne i og med sitt arbeid med restaurering og oppussing av Bryggegårdene og var en meget verdifull ressursperson for denne undersøkelsen.

Undersøkelsesområdet geografiske utstrekning ble fastsatt til den eldre del av Bryggen, som ble bygget etter brannen i 1702, og den indre, nyere delen av Bryggen, som ble reist i de første årene av dette århundret. Dessuten ble det vedtatt å fortsette "loftsrydningsaksjonen" i sjøbodene i Sandviken og Skuteviken på et senere tidspunkt.

4.7. Oppsummering av undersøkelsesområdet.

Totalt har vi i fase 2 : Registrering av arkiver etter nedlagte bedrifter - undersøkt 91 handelsfirmaer i Bergen, 92 tekstil- eller konfeksjonsbedrifter i Hordaland, 47 meierier i Nordhordaland, ca. 25 hermetikkfabrikker i Hordaland og 240 bedrifter og selvstendige næringsdrivende utenom jordbruk og fiske i Osterøy kommune.

Tilsammen utgjør dette 411 nedlagte bedrifter fra det meste av Hordaland. Vi har her holdt det sjette undersøkelsesområdet, Bryggen, utenfor, da det ellers ville bli en dobbeltregistrering særlig i forhold til den første gruppen :. Handelsfirmaer i Bergen.

Alt i alt har vi kartlagt 750 nedlagte bedrifter innenfor de samme fem undersøkelsesområdene. De prioriterte bedriftene utgjør altså over halvparten av det totale utvalg.

5. PRAKTISK FRAMGANGSMÅTE.

5.1 Særtrekk ved målgruppen nedlagte arkivskapere.

Å undersøke arkivsituasjonen etter nedlagte bedrifter reiser helt andre problemer enn det å registrere arkivtilstand hos eksisterende bedrifter. Det som særlig skiller arbeidet i fase 1 og fase 2 er det store forarbeidet som må gjøres før en kan komme så langt som til å sende ut spørreskjemaene. Først må en kartlegge og registrere nedlagte bedrifter innen de aktuelle næringsområder. Dette utvalget må deretter saneres i henhold til de etablerte kriterier og definisjoner. Siden gjenstår det møysommelige etterforskningsarbeid med å søke informanter for den aktuelle bedrift. Først når dette arbeidet var fullført, var

-14-

vi der vi startet i fase 1.

Mens fase 1 hadde et sterkt kvantitativt preg med sine mange undersøkelsesenheter, og relativt oversiktlige standardprosedyrer, får fase 2 en mer kvalitativ karakter, der det ligger større mengder arbeid bak hvert enkelt svar, og også bak hvert enkelt firma som er registrert.

Vi skal se litt nærmere på den praktiske gjennomføringen av fase 2.

5.2. Bedriftsutvalg.

Vi har tidligere gjort rede for kildene som er brukt ved registreringen av bedrifter. Hver enkelt bedrift ble registrert på kartotekkort. Bedriftene ble her registrert ved nøkkeldata som navn - den siste kjente og eventuelle tidligere adresse, eier, produksjon og eventuell bransjeendring, stiftelsesår og nedleggelsesår. Å finne nedleggelsesår var ofte det største problemet, men ved hjelp av handelskalendre og adressebøker var det likevel mulig å foreta en avgrensing av periode for nedleggelsen.

5.3. Oppsporing av informanter.

Etter å ha fått ferdig bedriftsutvalgene, ble det neste steget å lete etter personer som kunne tenkes å sitte inne med kunnskap om arkivsituasjonen til de prioriterte bedriftene. Disse kontaktpersonene eller informantene som vi heretter vil kalle dem, ble på en måte nøkkelfaktoren i hele prosjektet. Det var de som skulle gi oss de opplysningene vi søkte.

I utgangspunktet hadde vi ingen klar formening om hvem disse informantene burde være. Det behøvde ikke engang være en person, vi kunne i spesielle tilfeller også hente opplysninger annensteds fra. Men det er bare sjelden at bygdebøker, aviser eller annen litteratur gir opplysninger om arkivsituasjonen for navngitte firmaer.

Vanligvis blir derfor informanten en person som har hatt tilknytning til det aktuelle firmaet på en eller annen måte, om ikke annet så som gjenværende enke eller barn etter siste eier. Det gunstigste ville selvfølgelig være om vi fikk tak i den siste eieren av bedriften, eller kontorfolk med et spesielt ansvar for bedriftens arkiver.

Som følge av kildeforholdene var det oftest tidligere eiere eller disponenter som ble registrert som potensielle informanter. Det skulle imidlertid vise seg - ikke uventet - at en hel del av disse ved undersøkelsestidspunktet ikke lenger var i live. For å kontrollere dette ble flere kilder brukt; telefonkatalog, adressebøker og folkeregisteret. Dersom de søkte personer var avgått med døden måtte en til adresseboken der vedkommende sist stod oppført og kryssjekke både på person- og gateadresser, for å finne ut om det fantes familie etter vedkommende. Denne skulle så søkes oppsporet på lignende måte.

Det er klart at vi ved en slik fremgangsmåte ofte vil finne informanter med mangelfulle kunnskaper for vårt formål. En ansatt på et noe lavere nivå kan gjerne ha større kunnskap om bedriftens arkivsituasjon enn tilfeldige arvinger.

-15-

Vi har bl.a. p.g.a. behovet for å finne fram til denne typen informanter sett det som viktig å etablere kontakt med sentralt plasserte personer i de aktuelle bransjeområdene. Dette burde være personer med lang erfaring i bransjen og inngående personalkunnskap innen de forskjellige firmaene. Slike bransjekontakter kunne spare oss for mye arbeid ved at vi i heldigste fall fikk navnet på den aktuelle informanten direkte, eller ved at vi ihvertfall kunne få nyttige spor for oppfølging. Disse bransjekontaktene sitter som regel også inne med andre nyttige opplysninger om bransjen generelt og om de enkelte firmaene innen den.

I de fem delundersøkelsene har vi i varierende grad benyttet oss av bransjekontakter. For handelsfirmaer i Bergen har vi hatt en god hjelp, særlig innenfor sektoren fisk- og fiskeprodukter. Her hadde vi bransjekontakter innenfor produktgruppene tørrfisk, fersk sild, salt sild og tran. Disse personene hadde tilsammen et så godt kjennskap til resten av bransjen at de dekket så godt som hele. Vi har også hatt hjelp av en bransjekontakt for de store kolonialgrossistene. Gjennom disse kontaktene mener vi å ha oppspørt så godt som alle informanter det er mulig å finne innenfor disse sektorene.

For tekobedriftene hadde vi håp om et like godt kontaktnett men dette viste seg vanskeligere å aktivisere. Vi har likevel også her fått verdifulle opplysninger fra bransjekontorer og enkeltpersoner. Kildesituasjonen gjorde at det ikke var tilsvarende behov for bransjekontakter når det gjaldt meieriene og hermetikkfabrikkene. Derimot var det høyst påkrevet med lokale kontakter for Osterøys vedkommende. Her fikk prosjektet helhjertet støtte fra kommunen, der bl.a. kontorsjef, kultursekretær og ordfører gikk aktivt inn for å skaffe oss opplysninger.

Imidlertid var det ikke alltid slik at forarbeidet var ferdig når vi omsider hadde funnet en informant med adresse. Vårt spørreskjema kunne komme i retur fordi det viste seg at informanten hadde gått bort i mellomtiden. Eller vedkommende kunne opplyse at han selv ikke kunne svare og oppgi en annen person som kanskje visste noe. Men det kunne også hende at lang tids søking var forgjeves, og at vi på tross av stor innsats ikke maktet å finne personer som visste noe om arkivsituasjonen for det aktuelle firmaet.

Generelt kan det sies at hvis det finnes arkivmateriale etter en bedrift, så er det mest sannsynlig den tidligere eieren som har det eller vet hvor det befinner seg. Hvis det derimot ikke finnes arkivmateriale etter bedriften, så er det ofte like sannsynlig at tidligere ansatte med spesialansvar for nettopp arkivsaker kan ha et like godt kjennskap til hvordan og når arkivsakerne forsvant.

5.4. Spørreskjema.

Til informantene ble det sendt ut spørreskjema som var spesiallaget for fase 2 (vedlegg). Det inneholder spørsmål om det finnes arkivmateriale etter den aktuelle bedriften, hvilke typer arkivsaker dette eventuelt gjelder, alder, omfang og oppbevaringssted for det bevarte materialet.

-16-

Spørreskjemaet ble ledsaget av et generelt følgeskriv felles for hele fase 2, og en svarsendingskonvolutt. Dessuten ble det utarbeidet et brev som var mer spesielt rettet inn på de ulike gruppene innenfor næringsområdene, f.eks. fisk og fiskeprodukter, kolonialprodukter osv. Et mer personlig brev ble utarbeidet for Osterøy. Her ble det lagt ved et støtteskriv fra kommunen der folk ble oppfordret til å svare på spørreskjemaet og sende det tilbake igjen (vedlegg).

I alle henvendelsene ble det lagt vekt på at prosjektet kun var ute etter å registrere arkivsaker, og at man ikke tok sikte på befaring eller innsamling. Det ble likevel opplyst at vi om ønskelig kunne være behjelpelig med å ordne en deponering eller avlevering til et faglig forsvarlig oppbevaringssted, d.v.s. Bergen byarkiv eller Statsarkivet i Bergen. Men det ble understreket at dette var en helt frivillig sak, og dette punktet ble bevisst gjort til et underordnet poeng i henvendelsen.

5.5. Purring.

Dersom informantene ikke returnerte spørreskjemaet, fikk de etter en tid tilsendt et nytt, sammen med et eget purreskriv, som ble ulikt utformet for første og annen gangs purring.

Med alt det arbeidet som var investert i hver henvendelse, var det naturlig at vi også la en del arbeid i det å innhente svarene. De som fremdeles ikke hadde svart etter annen gangs purring ble derfor kontaktet over telefon, for om mulig å få fram et svar på denne måten. Dette viste seg ofte å være et effektivt hjelpemiddel. Det var også velegnet til å oppklare misforståelser som gjerne oppstår når folk mottar et spørreskjema. F.eks. var det i vårt tilfelle mange som ikke forstod hensikten med å svare når de nå ikke hadde noe arkivmateriale likevel.

Personlig oppsøking av informanten kunne derimot bare skje i spesielt interessante tilfeller.

Ved hjelp av disse metodene har vi oppnådd en relativt høy svarprosent. F.eks. ble svarprosenten for Osterøy hevet fra 22,1 til 79,8%

6. RESULTATER.

Vi vil her først behandle hver delundersøkelse for seg, for til slutt å foreta en sammenfattende vurdering av arkivsituasjonen for nedlagte bedrifter innenfor alle områder.

6.1. Handelsfirmaer i Bergen.

292 nedlagte handelsfirmaer av varierende størrelse ble oppsporet i perioden 1880-1980. Dette må sies å være et meget høyt tall på bakgrunn av at det bare eksisterer 98 firmaer av samme type i dag. Vi har såvidt vært inne på årsakene til dette; de hyppige skiftene av eiere i stuene på Bryggen og Nordlandshandelens avvikling rundt århundreskiftet. Men tallet er også et uttrykk for betydningen denne næringen har hatt i handelsbyen Bergen i løpet av de siste 100 år.

Av disse 292 har vi plukket ut 91 firmaer etter de tidligere nevnte kriterier (se side 9). Undersøkelserresultatene for

-17-

for dette utvalget er vist i tabell 1.

Tabell 1a: Store handelsfirmaer i Bergen: Utvalg, identifikasjon, svar og arkivbesittere. Hele tall.

	Utvalg	Identifisert informant	Fått svar	Har arkiv	Arkiv på oppbev. inst.	Tils. har arkiv
Fisk og fiskeprodukt	55	35	30	7	11	18
Kolonial og andre	36	29	26	13	3	16
Tils.: Handel	91	64	56	20	14	34

Gjennomgang av katalogene til de ulike oppbevaringsinstitusjonene viste at 14 av de 91 firmaene tidligere hadde avlevert arkivmateriale til slike institusjoner. Avleveringene varierte imidlertid meget i omfang, fra enkeltstående dokumenter til komplette arkiver (fra 0 til 28 hyllemeter). Utfra en skjønnesmessig vurdering kom vi fram til at det kunne være håp om å finne flere arkivsaker for 5 av disse firmaene. Vi satt dermed igjen med 82 handelsfirmaer som skulle undersøkes videre.

Det lyktes å oppspore informanter for 64 av disse, d.v.s. en identifikasjonsprosent på 78,1. Det ville kreve uforholdsmessig mye arbeid å høyne denne prosenten særlig. Flere av eierfamiliene var simpelthen utdødd.

Av de 64 identifiserte fikk vi svar fra 56, altså en svarprosent på 87,5, et tall vi må si oss fornøyd med.

Bevaringsprosenten var derimot langt mindre; 35,7% av de svarende oppgir å ha arkivmateriale. Hvis vi også inkluderer oppbevaringsinstitusjonenes arkivbeholdning, har vi registrert arkivmateriale for 34 av de 91 nedlagte handelsfirmaene. Med andre ord finnes det bevart arkivmateriale av en eller annen art for 37,4% av handelsfirmaene i vårt utvalg.

Tabell 1b: Store handelsfirmaer i Bergen: Samme som tabell 1a, men i prosent (av utvalget).

	Utvalg	1) Identifisert informant	2) Fått svar	3) Har arkiv	4) Arkiv på oppbev. inst.	4) Tils. har arkiv
Fisk og fiskeprodukt	100	74,5	85,7	23,3	20	32,7
Kolonial og andre	100	82,9	90	50	8,3	44,4
Tils.: Handel	100	78,1	87,5	35,7	15,4	37,4

1) Regnet ut fra de vi fortsatte å søke etter, etter at det var klart hvilke og hvor mange som hadde avlevert arkivsaker til til oppbevaringsinstitusjoner.

2) Regnet av de identifiserte.

3) Regnet av de svarende.

4) Regnet av det opprinnelige utvalg.

Det går fram av tabellen at det er firmaene innenfor bran-

-18-

sjen fisk og fiskeprodukter som har stått for langt de fleste avleveringene til offentlige oppbevaringsinstitusjoner. På den annen side har kolonial- og andre handelsfirmaer større privat bevaringsfrekvens. Alt i alt finnes flere firmaarkiv på private hender enn i offentlige oppbevaringsinstitusjoner. Her er tallene hhv. 20 og 14.

Det må imidlertid understrekes at dette ikke sier noe om mengden av arkivmateriale som er bevart hos de to gruppene.

OMFANG

Tabell 2 viser hvordan arkivfunnene fordeler seg m.h.t. materialets omfang, alder og dokumenttype. Det går klart fram at det registrerte omfanget er temmelig beskjedent. Tilsammen har vi registrert nærmere 110 hyllemeter bevart arkivmateriale etter nedlagte handelsfirmaer i Bergen. Og av dette er ca. 78 hyllemeter allerede avlevert til offentlige oppbevaringsinstitusjoner, mens vi bare har funnet rundt 30 hyllemeter hos private. Gjennomsnittsomfanget på de offentlige oppbevarte arkivene er ca. 5,5 hyllemeter, mot snau 1,5 meter for de privat oppbevarte arkivene. Disse tallene kan imidlertid virke tilslørende om vi ikke også tar den sterke spredningen i enkeltresultatene i betraktning. Det viser seg da at det er enkelte store arkiver som trekker gjennomsnittstallet opp. Dersom vi hadde regnet med medianlengden, ville vi få langt lavere tall.

Tabell 2a: Handelsfirmaer med arkivsaker. Omfang.

	Ant. fir- maer m/ arkivsaker	Ant. hylle- meter pri- vat oppbev.	Ant. hylle- meter off. oppbev.	Ant. hylle- meter tils. oppbev.
Fisk og fiskeprodukt	18	13	71	84
Kolonial m.m.	16	18	7	25
Tilsammen	34	31	78	109

Tabell 2b: Handelsarkiver: Alder på eldste dokument.

	1)		2)		
	Ant. svar	Før 1945	Før 1900	Før 1850	Før 1800
Fisk og fiskeprodukt	18	18	15	6	5
Kolonial m.m.	14 3)	14	9	1	1
Tilsammen	32 3)	32	24	7	6

1) Inkludert åtte kvalifiserte gjettinger.

2) To av de seks er eiendomspapirer. De fire andre er alle offentlig oppbevart.

3) To av arkivene mangler aldersoppgaver.

-19-

Tabell 2c: Handelsarkiver: Innhold.

	Ant. svar	M/ kopi- bok	M/ jour- nals.	M/ regn- sk.	M/ korr.	M/ styre- prot.	M/ lønns.	M/ nordl.	M/ annet
Fisk og fiskepr.	18	9	4	15	8	2	-	6	5
Kolonial m.m.	16	3	2	11	3	5	2	-	5
Tils.	34	12	6	26	11	7	2	6	10

De omtrentlige tallene skyldes at resultatene er beheftet med sterke usikkerhetsfaktorer, særlig når det gjelder spørsmål om omfang og alder. Den dårlige kvaliteten på svarene gjør at et utstrakt skjønn må taes i bruk. Våre tall må derfor bare betraktes som omtrentlige anslag, og ikke som endelige størrelser.

Vi vil likevel i det følgende bruke resultatet 100 hyllemeter. Deler vi opp handelsfirmaene i to grupper; 1) de som handlet med fisk og fiskeprodukter, og 2) de øvrige, ser vi at hele 3/4 av arkivmengden skriver seg fra den første gruppen.

Det viser seg også at disse to gruppene fordeler seg ulikt når det gjelder avlevert materiale til oppbevaringsinstitusjoner. Hele 71 av de 78 hyllemeterne vi har registrert på slike institusjoner stammer fra handelsfirmaer som drev med fisk og fiskeprodukter. Hos de private arkivbesitterne sett under ett har vi derimot registrert størst mengder arkiver etter andre handelsfirmaer, men forskjellen er på langt nær så markant som hos oppbevaringsinstitusjonene.

Disse resultatene reiser interessante spørsmål angående hvem det er som avleverer sitt firmas arkiv til en offentlig oppbevaringsinstitusjon. En skulle i utgangspunktet tro at det krevdes en viss selvfølelse før en gikk til det skritt å tilby samfunnet noe så prosaisk som arkivsakene sine.

Våre resultater synes å bekrefte dette. Langt de fleste av firmaene som har avlevert, har tidligere drevet Nordlandshandel på Tyskebryggen i Bergen. Dette er m.a.o. tradisjonsrike firmaer med en solid status blant handelsfirmaene i Bergen.

Det kan forøvrig tenkes at dette ikke bare gjenspeiler firmaenes egne tanker om sin egen virksomhet, det kan også være et uttrykk for hva de offentlige oppbevaringsinstitusjonene har sett det som interessant å ta vare på, selv om det er ting som tyder på at disse i sterkere grad tidligere kun var passive mottakere av privat firmamateriale.

-20-

ALDER.

Vi ser av tab. 2 at når det først finnes arkivmateriale etter handelsfirmaene, så er dette relativt gammelt.

I de 31 tilfeller hvor vi har kunnet datere arkivsakene, viser det seg at 24 har et eldste dokument som er fra år 1900 eller tidligere, mens 5 har et eldste dokument som er fra før år 1800.

Grunnlagsmaterialet er for svakt til at vi kan utdype disse resultatene, men det kan nevnes at fire av de fem dokumentene som var eldre enn år 1800, var oppbevart på offentlige oppbevaringsinstitusjoner. Ikke overraskende fant vi det eldste materialet i gruppen fisk og fiskeprodukter.

INNHold

På dette punktet var svarkvaliteten langt bedre enn på de foregående. Her er også resultatene klare.

26 av de 34 svarende oppgir at regnskapsmateriale av en eller annen art er bevart, mens kopibøker bare er oppgitt av 12 svarende. Videre har 11 oppgitt at de har korrespondansesaker, og 7 opplyser at styreprotokoller er bevart.

Det gjelder både for fiskefirmaene og for de andre at regnskapsmateriale er den typen arkivmateriale som har høyest bevaringsfrekvens. Kopibøker og Nordlandskladder finnes naturlig nok i alt overveiende grad hos fiskefirmaene. På den annen side er det nesten bare blant de øvrige firmaene at det er bevart styreprotokoller.

Disse resultatene kan ikke kalles overraskende når vi sammenligner fase 2 med fase 1. Blant de eksisterende bedriftene oppgav 80% å ha regnskapsmateriale, og egentlig burde dette svaret ligget nærmere 100% når en tar i betraktning den påbudte oppbevaring av de siste 10 års regnskapsbilag. Men selv om en del regnskapsmateriale også blir oppbevart utover disse 10 årene, tyder våre registreringer på at det skjer en meget sterk desimering, også av regnskapsmaterialet.

HANDELSFIRMAER GENERELT Når vi skal trekke konklusjoner for hele bransjen handelsfirmaer i Bergen, må det presiseres at det ikke er et representativt utvalg vi sitter med, selv ikke innenfor vår skisserte periode; 1880 - 1980. Derimot har vi prøvd å få med de viktigste firmaene som har eksistert i denne bransjen.

Spørsmålet om representativitet skal vi ikke drøfte videre her. Å trekke ut et representativt utvalg ville reise nye problemer angående kriteriene en skulle legge vekt på. Et tilfeldig utvalg ville dessuten trolig gi de samme resultatene som vi her har fått, bare med en lavere svarprosent. Vi tror med andre ord å ha registrert det meste av det som lar seg oppspore med slike arbeidsmetoder som vi har brukt i dette prosjektet.

-21-

Et bedre resultat ville ha krevd en arbeidsinnsats og ressurser av en ganske annen størrelse enn de vi har hatt til rådighet her. Det kunne da f.eks. være aktuelt å undersøke hver eneste mulige fysiske oppbevaringssted. Loftsrydningsaksjonen på Bryggen kan betraktes som eksempel på en slik metode.

Vi skal ta et forbehold når det gjelder rekkevidden av vår registrering, og det gjelder nyere firmaer. Det vil i denne sammenheng si handelsfirmaer som er startet etter år 1900. Blant disse, som altså har hatt en relativt kort levetid, er det muligheter for at det finnes en del materiale. Vi tror likevel ikke det kan dreie seg om store mengder. Denne antagelsen bygger vi på erfaringene vi gjorde da vi tok med en del yngre firmaer innenfor sektoren fisk og fiskeprodukter. Det viste seg at ingen av disse 11 firmaene hadde etterlatt seg arkivmateriale.

Det kan naturligvis nok tenkes at dette ikke er representativt for alle yngre handelsfirmaer. Men selv om vi regner med at noe arkivmateriale finnes også i denne gruppen, antar vi at omfanget er relativt ubetydelig.

Når vi dessuten tar i betraktning at nærmere 3/4 av de ca. 110 hyllemeterne vi har registrert, allerede var avlevert til oppbevaringsinstitusjoner, virker det som en relativt trygg konklusjon å si at det er små mengder arkivmateriale som er bevart etter nedlagte firmaer i denne bransjen. Det er videre grunn til å tro at mye av det som finnes ikke ville eksistert i dag om det ikke var blitt avlevert.

6.2. Tekstil- og konfeksjonsindustrien i Hordaland.

Vi registrerte 176 bedrifter innenfor dette næringsområdet i Hordaland. 112 av disse ble klassifisert som nedlagte. Etter en del justeringer av utvalget ble vi stående med 92 nedlagte tekobedrifter som skulle undersøkes nærmere.

Av de 92 foretakende var hele 70 tekstilbedrifter av en eller annen art, heriblant 6 fiskeredskapsfabrikker. 22 var konfeksjonsbedrifter.

En ting lot seg raskt bringe på det rene. Ingen av de 92 bedriftene som stod på vår liste hadde avlevert arkivsaker til offentlige oppbevaringsinstitusjoner 1). Dette kan si noe om teko-industriens status i forhold til ærverdige bergenske handelsfirmaer, men det kan også ha andre årsaker; andre eierforhold, mindre vilje til offentlig innsyn i arkivene osv.

De øvrige resultatene fra denne del-undersøkelsen er gjengitt i tabell 3. Det går fram at vi for de 92 bedriftene bare fant informanter for 49, altså en identifikasjonsprosent på 53,3. Et underområde hadde 100% identifikasjon, nemlig de seks

1) Arne Fabrikker A/S har riktignok avlevert mesteparten av sitt arkiv til Bergen byarkiv, men denne bedriften er ikke formelt nedlagt, selv om driften de siste årene har blitt sterkt redusert. Den er derfor ikke med i denne undersøkelsen.

-22-

fiskeredskapsfabrikkene. Konfeksjonsbedriftene hadde en identifikasjonsprosent på 72,7, mens tekstilbedriftene lå helt nede på 42,2%. Hovedårsaken til den sterke variasjonen ligger i de forskjellige utvalgskriteriene vi tidligere har gjort rede for. Fiskeredskapsfabrikkene står som vi ser i en særstilling. Dette er en bransje med god firmakontinuitet. Her har de viktigste firmaene eksistert helt opp til de siste årene, og en hadde også en fusjon av de viktigste bedriftene rundt 1970.

Tabell 3a: Tekstil-, fiskeredskap- og konfeksjonsbedrifter i Hordaland: Utvalg, identifikasjon, svar og arkivbesittere. Hele tall.

	Antall bedrifter	Identifisert informant	Fått svar	Har arkiv-saker
Tekstil	64	27	25	8
Fiskeredskap	6	6	6	4
Konfeksjon	22	16	13	5
Tilsammen	92	49	44	17

Tabell 3b: Samme som tabell 3a, men i prosent av det opprinnelige utvalg.

	Antall bedrifter	Identifisert informant	Fått svar	Har arkiv-saker
Tekstil	100	42,2	39,1	12,5
Fiskeredskap	100	100	100	66,7
Konfeksjon	100	72,7	59,1	22,7
Tilsammen	100	53,3	47,8	18,5

Svarprosenten blir imidlertid tilfredstillende om vi tar utgangspunkt i de bedrifter vi har klart å finne informanter for. Av disse har vi fått svar fra ca. 90%, med små innbyrdes variasjoner mellom bransjene. Riktignok ligger fiskeredskapsfabrikkene også her med en svarprosent på 100, men det er enkelte uklarheter ved to av svarene 1).

Av samtlige som har svart oppgir 38,6% at de har arkiv-saker. Også her er det fiskeredskapsfabrikkene som har forholdsvis flest positive svar; 2/3 har arkiv-saker. Det tilsvarende tallet for konfeksjonsbedriftene og de øvrige tekstilbedriftene ligger på henholdsvis 38,5 og 32%.

1) Bl. a. hevdes det at ett av firmaene aldri skal ha eksistert. Dette kan tilskrives en ikke helt god kildesituasjon på dette feltet.

-23-

Den lave positive svarprosenten vi får om vi tar utgangspunkt i det opprinnelige utvalget, blir noe misvisende ettersom utvalgskriteriene har vært langt løsere her enn de var for handelsfirmaene. På den annen side blir bevaringsprosenten lavere enn for handelsfirmaene selv når vi tar utgangspunkt i bare de identifiserte bedriftene. Her må vi i tillegg ta i betraktning handelsfirmaenes avleveringer til offentlige oppbevaringsinstitusjoner.

Prosenttallenes betydning skal imidlertid ikke overvurderes. Vi har tidligere sett at slike tall egentlig sier lite om omfanget av det arkivmaterialet som er bevart.

OMFANG

I tabell 4 er det vist hvor mye, hvor gammelt og hva slags arkivmateriale som er bevart hos de undersøkte tekobedrifter. Det må her bemerkes at svarene også for denne delundersøkelsen har vært av meget variabel kvalitet. Selv om vi har forsøkt å utdype de mest upresise svarene, har kvalifisert skjønn blitt brukt også her. Resultatene må derfor bare taes som ansiag over hvor mye som finnes.

Med disse forbehold ender vi likevel opp med at det, ved årsskiftet 1983/84, finnes nærmere 100 hyllemeter arkivmateriale etter nedlagte bedrifter i denne industrien. Alt er oppbevart privat, med en viktig presisering: En ikke ubetydelig del av arkivsakene stammer fra bedrifter som har gått konkurs, der boet, med arkivmateriale er innlevert til bobestyrer som skal oppbevare dette i 10 år. Vi skal seinere komme tilbake til det spesielle ved denne oppbevaringsformen.

tabell 4a: Tekstil-, fiskeredskaps- og konfeksjonsbedrifter.
Omfang i antall hyllemeter.

	Antall bedrifter med arkivsaker	Antall hyllemeter
Tekstil	8	30
Fiskeredskap	4	46,5
Konfeksjon	5	22
Tilsammen	17	98.5

-24-

Tabell 4b: Tekstil-, fiskeredskaps- og konfeksjonsbedrifter.
Alder på eldste dokument.

	Ant. svar	Før 1945	Før 1900	Før 1850	Før 1800
Tekstil	6	4	-	-	-
Fiskeredskap	4	3	2	1	1
Konfeksjon	4	1	-	-	-
Tilsammen	14 1)	8	2	1	1

1) Ingen aldersangivelse oppgitt for 3 av arkivene.

Tabell 4c: Tekstil-, fiskeredskaps- og konfeksjonsbedrifter.
Innhold.

	Ant. svar	Regn- skap	Styre- prot.	Korr- esp.	Jour- naler	Lønns- oppg.	1) Annet
Hele nærings- området	15	13	11	10	5	4	6

1) Annet består av eiendomspapirer, prislister, årsberetninger m.m.

Det registrerte omfanget er nesten like stort som det var for handelsfirmaene i Bergen. Men her må vi huske på at bare ca. 30 hyllemeter var i private arkivbesitteres hende. Dette betyr samtidig at arkivmaterialet som er bevart fra tekstil- og konfeksjonsbransjen er i en mer utsatt stilling når det gjelder bevaring for ettertiden.

Vi kom fram til en relativt stor mengde materiale pr. bedrift, mellom 5 og 6 hyllemeter var gjennomsnittsbeholdningen blant de som hadde arkivmateriale. En oppdeling av undersøkelsesområdet i tre undergrupper viser at det særlig er fiskeredskapsfabrikkene som trekker gjennomsnittstallet opp. For denne bransjen er det bevart mellom 45 og 50 hyllemeter, fordelt på bare 4 fabrikker.

For de øvrige tekstilbedriftene er det bevart rundt 30 meter, noe som gir et snitt på mellom 3,5 og 4 meter, mens det for konfeksjonsbedriftene er bevart noe i overkant av 20 hyllemeter, d.v.s. mellom 4 og 4,5 hyllemeter fordelt på de bedrifter som oppgir å ha arkivmateriale.

-25-

ALDER .

Alderen på det bevarte materialet i denne sektoren er på langt nær så høyt som tilfelle var for handelsfirmaene i Bergen. Av de 14 bedriftene som gav opplysninger på dette punktet, var det bare 2 som hadde materiale som var eldre enn år 1900. Betegnende nok var begge disse fiskeredskapsfabrikker. 7 av de 14 hadde bare materiale fra etter 1945.

Det er flere årsaker til den klare forskjellen i forhold til handelsfirmaene. For det første var utvalgskriteriene ulike. For det andre hadde de nedlagte bedriftene i teko-industrien en gjennomsnittlig kortere levetid enn handelsfirmaene, noe som har sammenheng med at mange av de eldste- og største teko-fabrikkene ennå er i drift. For det tredje må vi huske på at mesteparten av det virkelig gamle materialet fra handelsfirmaene var under offentlig oppbevaring.

INNHOOLD.

Av tabell 4c går det ikke uventet fram at det er regnskapsmateriale som utgjør den oftest bevarte arkivkategori. Men også styreprotokoller og korrespondansesaker er bevart i relativt stor grad.

I forhold til handelsfirmaene går forskjellen først og fremst på kopibøkene og styreprotokollenes stilling. Fiskefirmaene hadde mange kopibøker og få styreprotokoller, for teko-bedriftene er det omvendt. 11 av de 15 svarende oppgir at styreprotokoller er bevart, og bare for ett firma finnes det kopibøker. Felles er at regnskapsmateriale er det mest bevarte arkivbestanddelen. Vi skal ikke her gå inn på årsakene til denne forskjellen, men bare antyde at ulike eier- og organisasjonsstrukturer i de to næringsområder må ha spillt inn.

TEKO-INDUSTRIEN GENERELT.

Teko-industrien som lenge var blant de mest betydningsfulle næringer i Hordaland, har i de siste årene vært på sterk retur. Mange bedrifter har blitt nedlagt. Vi sitter derfor med et utvalg relativt nylig nedlagte bedrifter sammenlignet med hva som var tilfellet blant handelsfirmaene. Dette kan forklare hvorfor det finnes en større mengde arkivmateriale ute blant private eiere. Imidlertid er heller ikke den anslåtte mengden for tekstil- og konfeksjonsnæringen særlig stor. 100 hyllemeter kan ikke sies å være noe imponerende tall for det som engang var fylkets største industri.

Som vi har vært inne på er en del av de registrerte arkivsakene i bobestyreres varetekt. Dette har flere konsekvenser. Foruten at disse i enkelte tilfeller har vært noe tilbakeholdene når det gjelder å gi opplysninger om arkivinnholdet, betyr det at vi heller ikke kan være sikker på bevaringen av det registrerte materialet. Mye av dette sitter "løst", slik at vårt resultat kun må sees som et anslag over hvor mye som finnes i dag. Hvor mye som vil finnes f.eks. om et år, er derimot meget usikkert.

-26-

6.3. Meierier i Nordhordland.

Resultatene for denne delundersøkelsen er gjengitt i tabell 5 og 6. Av de 47 meieriene i vårt utvalg fant vi informanter for 32, etter kontakt med bransjestyndige folk i lokalsamfunn og til dels med Bergensmeieriet.

Av disse 32 svarte hele 27, d.v.s. en svarprosent på 84,4.

Så mange som 19 av de 27 svarende oppgir at de har arkivsaker, altså over 2/3 (70,4%), noe som må betegnes som en usedvanlig høy bevaringsandel.

I forhold til resultatene fra våre øvrige undersøkelsesområder kan det slås fast at bevaringsfrekvensen for arkivsaker etter meieridrift er meget høy.

Tabell 5: Meierier i Nordhordland. Utvalg, identifiserte, ant. svar og arkivbesittere. Hele tall og prosenter.

	Utvalg	Identifisert	Svar	Har arkivsaker
Meierier, hele tall	47	32	27	19
Meierier, prosent	100	62,1	84,4	1) 70,4 2)

1) Av de identifiserte.
2) Av de som har svart.

OMFANG

Resultatene for meieriarkivenes omfang, alder og innhold er vist i tabell 6. Nok en gang må det bemerkes at kvaliteten på svarene ikke alltid var så god som ønskelig. Resultatene må derfor bare taes som omtrentlige anslag.

Et trekk kommer likevel klart fram. Selv om bevaringsfrekvensen er høy, er de gjennomsnittlige mengder bevart arkivmateriale relativt små. Halvparten av de som oppgav å ha arkivsaker hadde mindre enn 0,5 hyllemeter. 6 av de 19 svarende hadde imidlertid over 2 hyllemeter, men ingen oppgav å ha noe særlig over 6 hyllemeter. Gjennomsnittsbeholdningen blir derfor såpass lav som ca. 1,4 hyllemeter. Tilsammen har vi registrert et sted rundt 25 hyllemeter arkivmateriale etter nedlagte meierier.

Tabell 6a: Meieriarkiver, Nordhordland. Omfang. Fordeling og samlet mengde i hyllemeter.

	0-0,5m	0,51-2,5m	større enn 2,5m	I alt
Ant. meierier	10	4	5	ca. 25

ALDER.

Bare 16 av de 19 svarende hadde spesifisert tidsrommet som ble dekket av arkivet. Ved hjelp av andre opplysninger, har vi likevel kommet fram til anslag over de resterende 3 slik at vi regner med 19 svar også her.

-27-

Det viser seg at alle de 19 meieriene har etterlatt seg arkivsaker som er eldre enn 1945. 11 av de 19 har arkivsaker som er fra 1920 eller tidligere, og så mange som 6 har arkivmateriale fra år 1900 eller før. Det eldste arkivmaterialet er fra 1884.

Dekningen når det gjelder alder må kunne kalles god. 12 av de 19 meieriene har materiale fra og med stiftelsesåret eller året etter.

Tabell 6b: Meieriarkiver, Nordhordland. Alder på eldste dokument.

	1900 og eldre	1920 og eldre	1945 og eldre
Ant. meierier	6	11	19

INNHold.

Det er særlig to typer materiale som er blitt bevart for ettertiden. Det er styreprotokoller, som er bevart for 14 av 19 meierier, og det er regnskapsmateriale, inkludert innveingsprotokoller, som er bevart for hele 15 av de 19 meieriene.

Styreprotokollene dominerer blant de eldste dokumentene. Regnskapsmateriale er ikke like gammelt, men likevel eldre enn vi hadde ventet. Når det gjelder annet bevart materiale dreier dette seg mest om korrespondanse, journaler o.l., men dette er bevart i mye mindre grad enn for styreprotokollene.

Tabell 6c: Meieriarkiver, Nordhordland. Innhold.

	Styreprot.	Regnsk.	Korr.	Annet
Meierier med	14	15	4	5

GENERELT.

Det er bevart arkivsaker for relativt mange av de nedlagte meieriene i Nordhordland. Dette materialet dekker også mye av den virksomme perioden til meieriene.

Hovedårsaken til dette er trolig virksomhetenes spesielle eier- og organisasjonsform. Meieriene ble stort sett drevet som samvirketiltak, ikke som privateide, personlige bedrifter. De fleste melkeprodusentene, og dermed ofte flertallet av husstandene i de enkelte bygdelag, stod vanligvis bak meieriet. Det ble dermed vanskelig å kaste arkivsaker som egentlig var felles eiendom. Dette har nok særlig slått ut for styreprotokollenes del. Likevel er den bevarte mengden relativt liten. Det kan tenkes flere årsaker til dette. For det første har det tydelig vis funnet sted en slags løpende kassasjon, eller i hvert fall en delvis kassasjon i nedleggingstiden. For det andre var meieridriften trolig en lite arkivskapende virksomhet. I forhold til handelsfirmaer og andre med en mye større kontaktflate både på råvare- og på markédssiden, stod meieriene trolig

-28-

for mindre kvantitativ arkivskapning. Det er altså mulig at vi får et annet inntrykk om vi regner det bevarte materialet i forhold til det som ble skapt i utgangspunktet.

Det skulle, som vi tidligere har nevnt, være mulig å trekke konklusjoner for hele fylket ut av vår undersøkelse av Nordhordland. Det synes nemlig å være ubetydelige forskjeller på meieridriften innen de forskjellige deler av fylket. Når vi har registrert rundt 25 hyllemeter arkivsaker for 1/3 av fylket, er det nærliggende å tro at det er bevart tilsvarende mengder og typer materiale i resten av fylket, d.v.s. at det for fylket som helhet kan være bevart mellom 70 og 80 hyllemeter.

Dette utgjør allikevel en relativt stor bevaringsmengde om vi sammenligner med andre bransjer med større papirproduksjon enn meieriene.

6.4. Hermetikkfabrikker i Hordaland.

Hermetikkindustri: en viste seg, som vi tidligere har vært inne på, å være en spesielt vanskelig bransje å bearbeide med våre metoder. Andre omstendigheter har i tillegg medført at vårt arbeid på dette området har gitt magre resultater, så magre at det neppe har noen hensikt å lage tabeller over dem.

Egentlig skyldes ikke denne mangelen på resultater en nedprioritering av bransjen i utgangspunktet. Snarere er det slik at feltet viste seg mer arbeidskrevende enn vi på forhånd antok. Vanskene oppstod når det viste seg problematisk å innhente svar fra informantene. Før dette hadde arbeidet gått sin gang. Prioriterte utvalg ble foretatt og et anbefalingsskriv innhentet fra Hermetikkmuseet i Stavanger, samtidig som vi fant fram til bransjekontakter og informanter. Likevel ble responsen på våre forespørsler meget liten.

Fra vår side ble det derfor tenkt ut nye strategier for å innhente informasjon. Bl.a. planla vi befaring av de aktuelle driftsbygninger med henblikk på arkivsaker. Haken med dette var at det var nødvendig med eierens tillatelse. Den var ikke like lett å oppnå. Årsaken synes å være generell skepsis overfor prosjektets hensikter. Dette trass i at intensjonen om kun å registrere og ikke gå igjennom eller samle inn arkivsaker ble poengtert sterkere her enn for de øvrige undersøkelsesområdene.

Arsakene til at denne bransjen skulle trenge så sterke forsikringer skal vi la ligge her. Resultater kunne nok likevel ha vært oppnådd i større grad enn vi har klart, men etter våre vurderinger ville det ha kostet for mye. Denne delundersøkelsen ble nemlig igangsatt på et langt seinere tidspunkt enn de andre undersøkelsene; på et tidspunkt da begrensningene i tid og ressurser stod klarere enn noensinne.

Det må likevel nevnes at det til tross for det generelle inntrykket av bransjen ble foretatt et bedriftsbesøk, og det var til gjengjeld på landets engang største sardinfabikk (United Sardine Factories Ltd. i Bergen) Her ble 15000 kvadratmeter gjennomløst uten at det ble funnet arkivsaker. Det ble derimot antydning at noe kunne være lagret på et anlegg utenfor byen. Dette hadde imidlertid prosjektet ikke ressurser til å følge opp.

Utenom denne befaring har vi mottatt svar fra 8 andre

-29-

hermetikkfabrikker. Av disse har faktisk 6 etterlatt seg arkivmateriale. For 5 av disse dreier det seg riktignok ikke om eldre ting enn fra 1970 og fremover, omfanget blir heller ikke oppgitt, ei heller innholdet. Arkivsakene for den resterende fabrikken derimot, er kommet inn til Statsarkivet i Bergen og oppbevares der. Dette dreier seg om ca. 3 hyllemeter arkivmateriale av varierende innhold, som spenner over et tidsrom fra 1923 til 1958. De to øvrige svarene gikk ut på at fabrikken med arkivsaker var nedbrent.

Via andre kontakter med bransjen, bl.a. gjennom prosjektet "Fiskerinæringens historie" dannes et inntrykk av at hermetikkbransjen må regnes som en mer enn vanlig arkivfattig bransje; det finnes lite materiale bevart. Her må de hyppige eierskiftene og da mange konkursene ha vært en medvirkende årsak.

Desverre er feilkildene for mange til at vi kan gi oss ut på å vurdere hvor mye arkivmateriale det finnes etter denne bransjen i Hordaland. En mer eller mindre vel-kvalifisert gjetting kunne ha endt opp alle steder mellom 10 og 50 hyllemeter.

6.5. Et lokalsamfunn i sin helhet: Osterøy kommune.

Undersøkelsen av et helt lokalsamfunn er kanskje blitt det området der vi har lagt ned mest arbeide. Både kartlegging av bedrifter og selvstendige næringsdrivende og oppsporing av informanter har vært arbeidskrevende, og har fordret hjelp fra både kommunalt hold og for mange privatpersoner i området. Resultatet ble at vi tilslutt satt med et registrert utvalg på hele 240 næringsenheter. Av disse har vi funnet informanter for 163, noe som tilsvarende en identifikasjonsprosent på 67,9. I tabell 7 er tallene for Osterøyundersøkelsen satt opp samlet og fordelt på næringsgrener; oppdelt i 11 forskjellige hovedgrupper som vi har satt opp spesielt for dette. Vi får dermed et godt inntrykk av hvor tyngdepunktene i næringslivet på Osterøy lå.

Før vi går inn på resultatene kan det nevnes at Osterøyundersøkelsen også gir et bilde av hvor mye påtrykk som må til for å få inn tilstrekkelig med svar. Av de 163 bedriftene vi har funnet informanter for, mottok vi svar fra 130, noe som gir en svarprosent tett oppunder 80 (79,8%). En svarprosent vi må si oss meget fornøyd med. Om vi går nærmere inn på svarene viser det seg at bare 36 av de 130 svarte etter første gangs utsendelse av spørreskjema. Derimot svarte hele 67 etter første gangs puring, og så mange som 27 også etter andre gangs puring. Uten puring ville vi kun ha mottatt svar fra 22,1% av bedriftene.

Imidlertid oppgir kun 20 av de 130 svarende at de har arkivmateriale, d.v.s. 15,4% av de svarende. Vi ser at den næringsgruppen som har flest positive svar "Nærings- og nytelsesmiddelindustri" bare utgjorde 7,5% av det samlede antall bedrifter, og at meieriene for seg bare utgjorde 3,3%, likvel står disse for rundt 1/4 av de positive svarene. Det betyr med andre ord at svært få av de øvrige nedlagte Osterøy-bedriftene har etterlatt seg arkivsaker.

-30-

OMFANG.

Av tabell 8 går det fram at vi har registrert et sted mellom 15 og 20 hyllemeter med arkivsaker fra hele Osterøy. Også her var nemlig svarene i en del tilfeller preget av manglende opplysninger, slik at vi må operere med romslige usikkerhetsmarginer. I alle tilfeller er tallet lite nok til at vi kan slå fast at småindustrien og de mange få- eller enmannsforetakene på Osterøy i meget liten grad har etterlatt seg arkivmateriale. Når vi tar i betraktning det relativt store utvalg av virksomheter vi her hadde, og også den store mengden med svar vi mottok blir denne konklusjonen enda klarere. Videre må de beskjedne funnmengder ha sammenheng med nettopp bedriftsstrukturen på Osterøy; småbedriftene var også små produsenter av arkivmateriale.

Tabell 7: Osterøy - Alle næringer. Utvalg, identifiserte, Ant. svar og arkivfunn. Samlet og fordelt på næringsgrener. Reelle tall.

Næringsgrener	Opprinnelig utvalg	Identifisert informant	Ant. svar	Svar med arkivsaker
1. Jordbruk (gartneri)/fiske	11	8	6	1
2. Gruvedrift/stein m.m.	8	2	1	-
3. Nærings- og nytelsesmiddelind.	18	15	11	5
4. Teko-industri	11	7	6	-
5. Garverier, lærvareindustri	25	17	14	2
6. Skomakere, ullskoindustri	41	29	25	-
7. Treindustri	39	33	25	3
8. Jern- og metallindustri	29	10 ¹⁾	7	-
9. Bygg og anlegg. Håndverk	20	12	10	3
10. Varehandel	29	23	19	4
11. Div. tjenesteytende næringer	9	7	6	2
Osterøy tilsammen	240	163	130	20
Osterøy, i prosent av det oppr. utvalg	100	67,9	54,2	8,3

1) Det lave tallet skyldes at det her var noen firma som framstod i flere varianter, mens de egentlig var samme firma. Dette kom først fram gjennom opplysninger fra informanter.

-31-

Tabell 8: Osterøy: Positive svar, fordelt på næringsgrupper og samlet. Omfang.

	Ant. pos svar	1) Samlet omfang	2) Alder på eldste dokument	Vanligste innhold
1. Jordbruk/fiske	1	0,1m	1938	R
2. Gruvedrift/stein m.m.	-	-	-	-
3. Nærings- og nytelses- middelindustri	5	3,3m	1904	R(5),S(3)
4. Teko-industri	-	-	-	-
5. Garverier, lærarbeid	2	0,5m	1931	R(2),S
6. Skomakere, ullskoind.	-	-	-	-
7. Treindustri	3	2,1m	1902	R(3)
8. Jern og metall	-	-	-	-
9. Bygg og anlegg	3	2,5m	1948	R(2)
10. Varehandel	4	8,0m	1917	R(4),J(3)
11. Diverse tjeneste- ytende næringer	2	1,1m	1932	R(2)
Osterøy samlet	20	17,6hm		

1) Bygger på 14 svar pluss 6 mer eller mindre løse anslag. Gjennomsnittsomfang: 0,88 hyllemeter. Gruppe 10's store andel skyldes at det her var ett (1) relativt komplett arkiv.

2) Bygger på 14 svar og 6 anslag.

-32-

Gjennomsnittlig bevart arkivomfang fra Osterøy er bare 0,88 hyllemeter, et tall som hadde vært enda lavere hvis det ikke hadde vært for et arkiv som ble oppbevart i relativt komplett tilstand, og som alene utgjorde litt under halvparten av den samlede arkivmengde fra Osterøy. Foruten varehandel som det omtalte arkivet hørte hjemme i, er det gruppe 3, nærings- og nytelsesmiddelindustrien, det er bevart mest arkivsaker etter. De positive svarene gjelder her utelukkende meierier.

Om vi ser på de enkelte næringsgruppene så er det slående at tradisjonelt viktige næringsgrener som jern og metall- og teko-industrien ikke har etterlatt seg arkivmateriale i det hele tatt. På den annen side har det vært stor overlevelsesfrekvens i disse to bransjene. Heller ikke den næring der det fantes flest selvstendige firmaer, nemlig skomakervirksomhet og herunder særlig ullskoindustri, har etterlatt seg arkivmateriale.

ALDER.

Tabell 8 kan trenge en viss utdypning. Alle som svarte for de 20 bedriftene oppgav at de hadde arkivmateriale fra 1940 eller tidligere, men bare 6 har arkivsaker fra før 1930. Det eldste materialet vi har oppspørt fra Osterøy stammer fra 1902.

Selv om det sistnevnte kommer fra en treindustribedrift, er det jevnt over meieriene som sitter på det eldste materialet.

INNHold.

Også i den sparsomme arkivbeholdningen på Osterøy er det regnskapsmateriale som dominerer. 19 av de 20 svarende oppgav slikt materiale. Til sammenligning lå tallet på bedrifter som hadde oppbevart annet arkivmateriale som styreprotokoller, journaler, korrespondanse, lønningslister m.m. på rundt 4 til 5. Ofte var det altså utelukkende regnskapsmateriale som ble oppbevart.

GENERELT.

Resultatene fra Osterøy er interessante i den forstand at de klargjør og styrker enkelte tidligere antagelser. For det første kan de hjelpe oss til å trekke slutninger når det gjelder hvilke typer bedrifter det er som finner det verdt å bevare sitt eget arkiv etter en nedleggelse. Det går klart fram at den "typiske" Osterøybedrift som var liten, og ofte personlig eid, i liten grad har funnet det formålstjenlig å ta vare på arkivsaker etter en nedleggelse.

På den annen side viser resultatene for meieriene på Osterøy at de tidligere resultatene vi fant for de øvrige Nordhordlandsmeieriene ikke har vært noen tilfeldighet. Dette gjelder resultatene både for bevaringsfrekvensen som var relativt høy, for omfang som var relativt beskjedent sammenlignet med andre bransjer, og for innholdet som stort sett bestod av regnskaps- og styrebøker.

-33-

Den store forskjellen på resultatene fra denne næringen sammenlignet med den øvrige næringsvirksomheten på Osterøy, styrker også vår teori om at eiendomsforholdene spiller en vesentlig rolle for bevaringsfrekvensen. Arkivsaker som det hefter en felles eiendomsrett til blir naturlig nok tatt vare på i større grad enn arkivsaker som er personlig eid.

Konklusjonen for Osterøy synes klar: De små foretakene synes ikke å ha hatt særlige incentiver til å ta vare på arkivsakene sine. De blir betraktet som eierens personlige eiendom, og blir kastet når han/hun finner det for godt.

6.6. "Loftsrydningsaksjonen" på Bryggen.

Det primære med denne aksjonen var å få en fullstendig kartlegging av eksisterende arkivsaker innenfor det geografiske området Bryggen i Bergen. Imidlertid inneholdt undersøkelsen også to andre elementer. Vi ville registrere eventuelle arkivsaker som gårdeierne oppbevarte, og etablere en oversikt over det som allerede var avlevert til offentlige oppbevaringsinstitusjoner. Etterhvert ble vi nødt til å legge større vekt på de to siste momentene.

Det viste seg nemlig å være ytterst lite arkivmateriale igjen i de gamle Bryggegårdene. Iflg. kjentfolk forsvant det allermoste av de relativt store mengdene som hadde vært oppbevart der, for flere tiår siden. Det som eventuelt hadde blitt igjen må ha forsvunnet i den siste restaureringsbølgen som har foregått siden 1960-årene. Resultatet var altså arkivmessig temmelig magert.

Heller ikke på den indre og nyere delen av Bryggen viste det seg å være bevart særlige mengder av arkivmateriale. Også her er årsaken at omtrent alle gårdene er gjennomryddet, nyoppusset og en del også fullstendig rehabilitert. På denne delen av Bryggen foregikk rehabiliteringen for bare få år siden. Men like fullt medførte den at det meste av arkivmaterialet som har vært der ble kastet 1).

Etter dette ble det klart at hovedvekten av arbeidet måtte legges på de to øvrige punktene.

6.6.1. Arkivsaker oppbevart hos private.

Dette arbeidet måtte til en viss grad legges opp som ved de øvrige delundersøkelsene i fase 2. Hovedforskjellen var at vi i liten grad hadde tid til "bearbeidingsfasen" med felles brev m.m. Her gikk vi rett på sak med oppsøkende arbeid, enten ved personlig kontakt eller pr. telefon. Imidlertid må vi regne med

- 1) Det mest håndgripelige resultatet fra den innledende letefasen var at et bedriftsarkiv som tidligere ikke var kommet med i hverken prosjektets fase 1 eller 2, nå ble avdekket. Dette hørte egentlig ikke med til det vi søkte etter, men det var til gjengjeld stort; rundt 1000 hyllemeter.

-34-

at utvalget vårt var mangelfullt. Vi hadde kun navnene på de siste eierne av Bryggegårdene, og det kan ikke utelukkes at en del tidligere eiere har tatt med seg arkivmateriale og oppbevarer dette andre steder. Det ble ikke anledning til å sjekke dette.

Det må derfor understrekes at denne delundersøkelsen ikke har gått inn på alle muligheter for privat oppbevaring av arkivsaker utenfor området. Foruten henvendelsen til de siste eierne har vi nøyd oss med en alminnelig oppfordring gjennom pressen om å melde fra dersom de sitter med arkivmateriale fra Bryggen. Det er imidlertid en kjent sak at massemedia har en høyst begrenset gjennomslagskraft i saker som dette. Dette betyr at vi neppe har registrert alt som finnes av slikt materiale.

De registrerte arkivsakerne består både av gårdsbøker eller fellesbøker (maskopibøker) og private forretningsarkivsaker. Tilsammen har vi registrert mellom 5 og 6 hyllemeter med arkivsaker fra Bryggen oppbevart hos private arkivbesittere. Dessuten oppgav enkelte at de har deponert arkivsaker på museer o.l. slik at det samlede omfang av privateid arkivmateriale fra Bryggen ligger et sted rundt 7 hyllemeter. En del av dette er ting tilbake fra første halvdel av 1700-tallet. 1)

Som en konklusjon på denne registreringsfasen kan en si at i forhold til det antall gårdeiere som ble spurt, svarte bare en relativt liten del at de var i besittelse av arkivsaker fra Bryggen. Kun 5 privatpersoner oppgav å ha arkivmateriale. Av disse hadde 2 mer enn 1,5 hyllemeter, mens resten hadde svært lite.

6.6.2. Materiale på offentlige oppbevaringsinstitusjoner.

For å få en full oversikt over hvor det eksisterende arkivmateriale fra Bryggen idag befinner seg, har det også vært nødvendig å undersøke hva som finnes av arkivmateriale fra Bryggen på de offentlige oppbevaringsinstitusjonene. Det tenkes da særlig på Bergen byarkiv, Universitetsbiblioteket i Bergen, Bergen Sjøfartsmuseum, Det Hanseatiske Museum, Bryggen Museum og Statsarkivet i Bergen. Også utenbys oppbevaringsinstitusjoner har vi kontaktet i denne øyemed.

Arbeidet bestod i å gå gjennom de forskjellige institusjonenes kataloger over privatarkiver. Disse blir ofte behandlet ulikt fra institusjon til institusjon, men som regel lot dette seg greit gjøre, selv om det var tidkrevende arbeid.

Omfanget av det registrerte materialet i disse institusjonene viste seg langt å overstige det vi hadde registrert hos privatpersoner. Særlig hadde Universitetsbiblioteket i Bergen (UBB) relativt store arkivmengder. Rundt 120 av de 140 hyllemeter vi registrerte i de ulike oppbevaringsinstitusjonene befant seg på UBB. Omlag 17 hyllemeter var på Bergen byarkiv, mens resten var spredt på de øvrige oppbevaringsinstitusjonene. Det er verdt å merke seg at tre bedriftsarkiv står for hele 11/12 av alt materialet på UBB. På UBB finnes det også en del gårdsbøker til dels svært gamle (de eldste påbegynt på 1500-tallet), men i omfang utgjør ikke disse kategoriene særlig mye, over 95% består av private firma- eller bedriftsarkiver. Til sammenligning be-

- 1) For en nærmere stedfesting av materiale og oppbevaringssted, se Goksøyr.M.: "Arkivoversikt fra Bryggen", Bergen byarkiv.

-35-

stod over halvparten av det som var oppbevart hos private av enten gårdsbøker eller eiendomspapirer. Dette er i tråd med resultatene vi fikk tidligere i fase 2 for nedlagte firmaer i andre bransjer; Få privatpersoner bryr seg om å ta vare på arkivsaker etter private firmaer som er nedlagt for lenge siden. Det meste som finnes, eksisterer fordi det allerede er avlevert til offentlige oppbevaringsinstitusjoner.

6.6.4. Arkivsaker fra Bryggen generelt.

I alt er det registrert et sted mellom 145 og 150 hyllemeter med arkivsaker fra Bryggen. Det meste av det oppbevarte arkivmaterialet, godt over 90%, er tatt vare på i offentlige oppbevaringsinstitusjoner. Bare noen få hyllemeter er oppbevart privat.

Selv om enkeltpersoner har gjort en prisverdig innsats for å ta vare på de få arkivsakerne som i dag er i privat eie, tyder mye på at det også har forsvunnet store mengder arkivsaker i vårt århundre. F. eks. er en del av det materialet som er registrert i Koren Wibergs oversikt fra 1899 1) forsvunnet i dag. En må derfor konkludere med at den fysiske leteaksjonen på Bryggen var for sent ute.

7. KONKLUSJON - OPPSUMMERING.

Tabell 9 representerer et forsøk på å sammenfatte resultatene fra fase 2 2). Et forhold som synes klart: For langt de fleste nedlagte bedrifter finnes det ikke bevart arkivmateriale i dag.

Dette betyr likevel ikke at de negative svarene har vært uten verdi. Ofte kan slike svar gi et bilde av hvilke omstendigheter det er som fører til at en bedrifts arkiver arkiver blir kassert.

Tabell 9:

	Handel	Teko	Meierier	Hermetikk	Osterøy	Total	3)
Utvalg	91	92	47	ca. 2,5	240	470	
Identifisert	64	49	32	ca. 2,0	163	308	
Svar	56	44	27	9	129	255	
Har arkiv- saker	20	17	19	5	20	75	
Arkivsaker på oppbev.inst.	14	-	-	1	-	14	
Tilsammen har arkivsaker	34	17	19	6	20	89	
Omfang på evt. arkivs. i H.M.	109	98	2,5	ca. 15	18	250	
Gjennomsnittlig- arkivstørrelse	3,2	5,8	1,4	2,5	0,9	2,8	

1) Koren Wiberg, C.: Det Tyske Kontor i Bergen.

2) Vi har her holdt resultatene fra Bryggeundersøkelsen utenfor for å unngå dobbeltregistrering. Dessuten er ikke alle Bryggefirma nedlagt.

3) På grunn av usikre tall er hermetikkindustrien holdt utenfor totalsummen.

-36-

Det viste seg riktignok i fase 1 at selv ikke alle de eksisterende bedriftene hadde arkiver. Hvis vi likevel går ut fra at de aller fleste er i besittelse av en eller annen form for arkivmateriale, om ikke annet enn det lovbestemte "faresonen" for et bedriftsarkiv er selve nedleggelsen av firmaet. Her kan også måten en bedrift blir nedlagt på være av betydning.

Der nedleggelsen bare blir betraktet som midlertidig av eieren, der han har sterke forhåpninger om å kunne starte opp igjen, der er det også relativt gode muligheter for at han har tatt vare på i hvert fall en del arkivmateriale. Der nedleggelsen på den annen side har medført bitre følelser og eieren ikke ser noe håp lenger, der blir arkivet som oftest kastet.

Det er også av betydning om nedleggelsen skjer i form av en konkurs eller ikke. Ved konkurser blir boet, inkludert arkivsaker overlatt en bobestyrer. Denne har plikt til å ta vare på de siste 10 års regnskapsbilag over en periode på 10 år. Prak-sisen blant de fleste bobestyrere vi har vært i kontakt med i Bergen, er imidlertid at regnskapsmaterialet bare blir oppbevart til boet er ferdigbehandlet og alle krav er ute av verden. Deretter blir det vanligvis kastet.

De øvrige arkivsakerne har ikke bobestyreren plikt til å ta vare på. Bostyret ser det som sin viktigste oppgave å få dekket så mye av de økonomiske kravene som mulig, og må følgelig kutte ned på alle utgifter det er mulig å kutte ned på. I denne sammenheng er oppbevaring av arkivsaker et takknemlig sparepunkt. Leie av lokaler er dyrt, og når en tar sikte på å klargjøre de tidligere bedriftslokalene så snart som mulig med sikte på salg eller utleie, blir ofte arkivet kastet.

Om noe skal reddes av arkivet fra et slikt bo kreves det rask inn gripen og kontakt både med de siste eierne og med bobestyrer. Ofte blir imidlertid slikt arbeid vanskeliggjort av bobestyrerens ønske om først å sikre at ikke utenforstående får tilgang til eventuelle uheldige opplysninger. Dette er selvfølgelig et felles problem for alle som arbeider med private arkiver, men det kommer særlig sterkt fram i slike sammenhenger, og fører i enkelte situasjoner til at mye arkivmateriale kan gå tapt. Det synes også klart at om oppbevaringsinstitusjoner skal komme inn i bildet i slike saker, må det skje ved et sterkt initiativ med klare tilbud umiddelbart etter en nedleggelse, slik at eierne får tid til å ta stilling til bevaring av det historisk interessante materialet.

Om arkivmateriale skulle "overleve" en nedleggelse, enten det er en konkurs eller ikke, vil en senere flytting også medføre stor fare for at materiale kan gå tapt enten helt eller delvis. Dette gjelder også for eksisterende bedrifter. Videre kan eierskifter medføre en full sanering av arkivet i bedriften, særlig er det fare for dette hvis det er tale om fusjoner der flere bedrifter går sammen i en ny, stor bedrift. Når dette som regel også medfører flytting til nye lokaler, resulterer dette svært ofte at arkivet blir kastet.

-37-

Er målet å sikre at verdifulle bedriftsarkiver ikke blir kastet er det klart at man må følge nøye med når det gjelder fusjoner, eierskifter og flytting, foruten selvfølgelig ved nedleggelse. Flere av firmaene som har vært igjennom slike hendelser, har oppgitt at de hadde til dels fyldige og gamle arkiver inntil de relativt nylig "måtte" kaste dem i forbindelse med situasjoner vi tidligere har vært inne på.

Av de positive svarene går det fram at den bevarte mengden fra nedlagte firmaer er langt mindre enn gjennomsnittet for de eksisterende firmaer. Det har ofte foregått en radikal kassasjon i de bevarte arkivene, slik at bare spesielle dokumenter er tatt vare på. Dessuten kan det være relativt store forskjeller mellom næringsområdene når det gjelder omfanget på arkivmaterialet som blir skapt på en bedrift i løpet av et år. Selv om dette kan forklare noe av forskjellene i gjennomsnittlig arkivbeholdning mellom de ulike undersøkelsesområder, er det likevel klart at det for alle bransjer er bevart relativt små mengder arkivmateriale pr. firma. Som regel er det noen få store arkiver som trekker gjennomsnittstallet opp, mens den store mengden ligger et stykke under dette.

På tross av en del problemer med gjennomføringen, og litt dårlig svar kvalitet, våger vi å hevde at innenfor våre undersøkelsesområder; handelsfirmaer i Bergen, tekoindustri i Hordaland, meierier i Nordhordland og hele Osterøy ikke kan finnes særlige mengder med arkivmateriale utenom det vi har registrert. Når det gjelder hermetikfabrikkene er vi litt mer usikre, men om vi også regner med et anslag på 15 hyllemeter herfra, så har vi tilsammen registrert rundt 250 hyllemeter arkivmateriale fra nedlagte bedrifter. Når vi så tar i betraktning at vi startet med et samlet utvalg på over 500 bedrifter, blir kontrasten til resultatene fra fase 1 - eksisterende bedrifter - slående.

Heller ikke alderen på materialet er like høy som tilfellet var for en del av de eksisterende bedriftene. Prosentdelen med relativt gammelt materiale er imidlertid større blant de nedlagte bedriftene. I vårt undersøkelsesområde har særlig fiske- redskapsfabrikkene, som er en del av teko-industrien, en høy alder på de eldste dokumentene sine.

Når det gjelder innholdet av arkivmaterialet som er bevart, skiller ikke de nedlagte bedriftene seg så mye fra de eksisterende. Regnskapsmateriale var i begge undersøkelsene den kategori arkivmateriale som oftest var bevart. Men her var det en del forskjeller mellom de ulike næringsområdene i vår undersøkelse.

Om vi har funnet relativt små mengder arkivmateriale etter nedlagte bedrifter ute blant private arkivbesittere, betyr ikke dette at vi her er inne på et uinteressant område arkivmessig sett. Selv om det ved dette tidspunktet er bevart relativt beskjedne mengder arkivmateriale etter nedlagte firmaer, så er det tydelig at det er en høy grad av sirkulasjon i den bevarte mengden av arkivmateriale av denne kategori. Selv om mye blir kastet etterhvert, kommer det stadig nye arkiver inn i denne kategorien.

-38-

etterhvert som bedrifter blir nedlagt. Dette forholdet er særlig tydelig i det ene næringsområdet vi har undersøkt, nemlig tekoindustrien. I hermetikkindustrien er utviklingen gått så langt at det ikke lenger kommer særlige mengder med nedlagte arkiver inn i denne kategorien.

Dette understreker det vi tidligere har vært inne på: Skal man sikre det mest verdifulle av dette blir det nødvendig å ta initiativ så snart som mulig når en bedrift skal nedlegges.

-39-

LITTERATURLISTE:

- Adressekalender for Norges Handel og Industri, Kra. 1876.
Bergen Adressebok, Bergen 1980.
- Bryde, S.M.: Norges Handelskalender. Adressebok for handel, håndverk, industri og skipsfart, Oslo, årgangene 1909/1910, 1934/1935, 1950/1951, 1960/1961 og 1980.
- Diesen E.: Norsk Industri- og Næringshaandbok, bd. III: Norske Hermetikfabriker. Sildolje-, Sildemel- og Guano-fabriker. Trandamperier, Fettraffinerier m.v.. Fiskeeksportører. Kra. 1919.
- Grieg, S. (red.): Norsk tekstil, I og II, Oslo 1948-1950.
- Helland, A.: Norges Land og Folk. Hordaland fylke. bd.II, Kra. 1920.
- Holsen, B. K.: Eiere og egenhandlere i de ulike stuene på Bryggen. Bergen byarkiv, stensil 1983.
- Haaland, A.: Tvangskartellisering av den norske hermetikindustri i mellomkrigstiden. Utrykt hovedoppgave i historie, Universitetet i Bergen 1980.
- Koren Wiberg, C.: Det Tyske Kontor i Bergen. Bergen 1899.
- Koren Wiberg, C.: "Bergenfarer- Dokumenter", tyske arkiver. Bergen 1921.
- Koren Wiberg, C.: Det Hanseatiske Museums Manuskriptsamling. Bergen 1926.
- Koren Wiberg, C.: Det Norske Kontor. Bergen 1934.
- Lorentzen, B.: Handelshuset Herman von Tangens Sønner A/S. Bergen 1946.
- Nordgaard, O.: Norges Næringsliv, dets Mænd og Institutioner ved Begyndelsen av det 20. Århundre. II. Norges Fiskerier med tilknyttede Næringer. En historisk Oversikt. Kra. 1911.
- Norges Fabrikkalender. Adresse bok over norske fabriker, exportører, banker, skibsredere, skibsmæglere, speditører, agenter etc.. Kra. 1917.
- Hoffstad, E.
(red): Illustrert norsk næringsleksikon, bd. III. Vest- og Nord Norge. Oslo 1940.
- Strøm, J. (red): Norsk Fiskeri og Fangst Håndbok, bd. II. Oslo 1949.
- Sætherskar, J.: Det Norske Næringsliv. Bergen fylke. Bergen 1945.
- Sætherskar, J.: Det Norske Næringsliv. Hordaland fylke. Bergen 1952.
- Telefonkatalog for Hordaland med Bergen 1982/1983.
- Tveit, N.: Meieribruket i Hordaland. Bergen 1949.
- Utaaker, K.: Firmaet Johan Ludwig Mowinckel & Søn. Grunnlegging og utvikling 1805-1850, i Sjøfartshistorisk Årbok, Bergen 1972.
- Wiesener, A. M.: Katalog over Bergens Museums manuskriptsamling. Bergen 1913.

-40-

Vedlegg 1.
BOKMÅL

NÆRINGS- OG ORGANISASJONS-
ARKIV I HORDALAND,
c/o Statsarkivet i Bergen,
Årstadveien 22,
5000 Bergen, tlf. 315070/316994

SPØRRESKJEMA

OPPHØRT NÆRINGSVIRKSOMHET (bedrifter/selvstendige næringsdrivende)

1. Bedriftens navn: Adresse: Startår:		Nedlagt når:
2. Har bedriften tidligere hatt et annet navn?		
3. Har De arkivsaker etter bedriften/virksomheten? Ja ☐ Nei ☐		
4. I tilfelle ja, hva slags arkivsaker er det tale om? (Sett kryss)		
Styreprotokoller	☐	Tidsrom
Kopibøker	☐	☐
Journaler	☐	☐
Regnskapsmateriale	☐	☐
Korrespondanse	☐	☐
Lønningslister	☐	☐
Annet (spesifiser)	☐	☐
5. Hvor stort omfang har arkivmaterialet? (Oppgi hyllemeter (-cm), eventuelt antall kasser, arkivbokser, protokoller eller lignende).		
6. Hvor er eventuelle arkivsaker oppbevart? (adresse)		
7. Kjenner De til andre personer (institusjoner) som har eller kan tenkes å ha arkivsaker etter bedriften? Navn: Adresse:		
8. Dersom De ikke selv har arkivsaker eller kjenner til andre som har det; vet De positivt hva som har skjedd med arkivmaterialet etter bedriften (virksomheten)? Er arkivet brent ☐ kastet ☐ vet ikke ☐		
9. Hva har skjedd med bygningen som bedriften holdt til i? brent når revet når overtatt av annen eier (navn) når ☐ ☐ ☐ ☐ <input type="text"/> ☐		
10. Eventuelle andre opplysninger (f.eks. om bedriften, eller om arkivsaker etter andre nedlagte bedrifter).		

Dato Navn

NÆRINGS- OG ORGANISASJONS-
ARKIV I HORDALAND,
c/o Statsarkivet i Bergen,
Årstadveien 22,
5000 Bergen, tlf. 315070/316994

NYNORSK

SPØRRESKJEMA

NEDLAGDE VERKSEMDER

1. Namnet på verksemda:
Adresse:
Startår: Nedlagd når:

2. Har verksemda tidlegare hatt eit anna namn?

3. Har De arkivsaker etter verksemda? Ja Nei

4. I tilfelle ja, kva arkivsaker er det tale om?
(Set kryss)

	(Set kryss)	Tidsrom
Styreprotokollar	☐	
Kopibøker	☐	
Journalar	☐	
Rekneskapsmateriale	☐	
Korrespondanse	☐	
Lønningslister	☐	
Anna (spesifiser)	☐	

5. Kor stort omfang har arkivmaterialet?
(Gje opp hyllēmeter (-cm), eventuelt talet på kassar, arkivbokser, protokollar eller liknande).

6. Kvar er eventuelle arkivsaker tekne vare på? (adresse)

7. Kjenner De til andre personar (institusjonar) som har eller kan tenkjast å ha arkivsaker etter verksemda?
Namn:
Adresse:

8. Dersom De ikkje sjølv har arkivsaker eller kjenner til andre som har det; veit De kva som har hendt med arkivmaterialet etter verksemda? Er arkivet brent kasta veit ikkje

9. Kva har hendt med bygningen som verksemda heldt til i?
brent når riven når teke over av annan eigar (namn) når

10. Eventuelle andre opplysingar (t.d. om verksemda, eller om arkivsaker etter andre nedlagde verksemdar).

Dato Namn

NÆRINGS- OG ORGANISASJONS-
ARKIV I HORDALAND,
c/o Statsarkivet i Bergen,
Årstadveien 22,
5000 Bergen, tlf. 315070/316994

BOKMAL

Bergen, 27. april 1983.

REGISTRERING AV NÆRINGSARKIV I HORDALAND -

Fase 2: opphørt næringsvirksomhet (bedrifter/selvstendige næringsdrivende).

Arkivmateriale etter bedrifter og selvstendige næringsdrivende representerer viktige kulturverdier. Denne type materiale er av stor interesse for historisk forskning, både lokal- og rikshistorie. Det vil bl.a. være en hovedkilde til kunnskap om Norges utvikling fra et fattig land til et av de rikeste i verden.

En raskt voksende papirmengde og gjennomgripende strukturendringer i næringslivet gjør at dette materialet blir stadig mer utsatt. Uerstattelige arkiv går tapt hvert eneste år.

En prosjektgruppe med representanter fra Statsarkivet i Bergen, Norsk Privatarkivinstitutt, Bergen byarkiv, Norges Handelshøyskole og Universitetet i Bergen har som målsetting å kartlegge det som finnes av privatarkiv i Hordaland fylke mens det ennå er tid. I løpet av 1981 og 1982 registrerte vi arkivene til et utvalg av de bedrifter som eksisterer i dag. Undersøkelsen omfattet 2927 enheter og svarprosenten ble på mer enn 60%, et resultat vi er godt fornøyde med.

I løpet av de siste hundre år har det sannsynligvis forsvunnet et større antall bedrifter enn det som eksisterer i dag. Selv om arkivmengdene etter de nedlagte bedriftene vil være langt mindre enn hos de eksisterende, er det likevel viktig å få et inntrykk av hvor mye som finnes i denne store og historisk sett viktige gruppen. Men da det er en både vanskelig og arbeidskrevende oppgave å oppspore arkivsaker etter slike bedrifter, har det vært nødvendig å operere med et snevrere utvalg i denne prosjektfasen enn i den første. Vi har blinket ut hermetikkindustrien, tekstilindustrien, meieriene i Hordaland, store handelsfirmaer i Bergen og Osterøy kommune (alle næringer) for nærmere undersøkelse. Innenfor disse sektorer har vi forsøkt å identifisere alle bedrifter som har eksistert mellom 1880 og 1980, og vi ønsker å kartlegge arkivsituasjonen for hver enkelt av disse.

Det er viktig å presisere at vi med "arkiver" ikke bare tenker på større dokumentsamlinger oppbygd etter et visst system. Alt har interesse, enten det dreier seg om hele arkiver, rester etter slike eller enkeltdokumenter - så lenge det er tale om primærkilder etter næringsvirksomhet ("egenproduserte", ikke trykte dokumenter). Vi setter heller ikke noen aldersavgrensning for det arkivmateriale vi ønsker å registrere - bare det gjelder nedlagte virksomheter. Vi vil være takknemlig for svar også om De ikke har noe arkivmateriale, da dette er viktig nok informasjon for oss.

Vi understreker at aksjonen kun sikter mot registrering av arkivsaker, ikke innsamling.

Endelig skal nevnes at også andre institusjoner enn de som er representert i prosjektgruppen har gitt økonomisk støtte til arbeidet: Norsk kulturråd, Hordaland fylke, Bergen kommune og Nansenfondet.

Med hilsen

John Ragnar Myking
prosjektleder

NÆRINGS- og ORGANISASJONS-
ARKIV I HORDALAND,
Årstadveien 22,
5000 Bergen
tlf. 05 - 3150 70/3169 94

REGISTRERING AV FIRMAARKIV ETTER OPPHØRTE VIRKSOMHETER I HORDALAND

Vi har tidligere sendt Dem en forespørsel om dette, og tillater oss å minne om saken.

Det understrekes at vår målsetting kun er kartlegging, ikke innsamling av arkivmateriale. Undersøkelsen er første forsøk i vårt land på en totalregistrering av næringsarkiv innen et avgrenset område. Et godt resultat vil således ha interesse langt utover Hordaland fylke. Vi håper på svar fra alle - enten de har mye eller lite arkivsaker. Selv dokumenter som i dag kan synes betydningsløse kan få stor verdi for ettertiden.

Vi ber om at De returnerer skjemaet selv om De ikke skulle ha noe arkivmateriale, da dette vil hjelpe oss med å unngå ytterligere henvendelser. Om De ikke vil benytte svarkonvolutt, eller det er uklare punkter i skjemaet står vi gjerne til tjeneste, også pr. tlf. Dersom svar allerede er sendt, ber vi Dem se bort fra dette brevet.

På forhånd takk for hjelpen.

Med hilsen

Matti Goksøyr

NÆRINGS- og ORGANISASJONS-
ARKIV I HORDALAND,
Årstadveien 22,
5000 Bergen
tlf. 05 - 3150 70/3169 94

Nærings- og organisasjonsarkiv i Hordaland er et frittstående prosjekt som bl.a. har som formål å kartlegge arkiver etter nedlagte bedrifter innenfor tekstil- og konfeksjonsbransjen i Hordaland. For en nærmere presentasjon av prosjektet viser vi til vedlagte følgeskriv.

I disse dager sender vi det vedlagte spørreskjemaet til personer vi antar har kunnskap om arkivsituasjonen for de forskjellige bedrifter. Blant de bedriftene vi er interessert i er

Under vår søken etter personer med kjennskap til firmaet ble vi henvist til Dem. Vi håper derfor De vil være behjelpelig og sende spørreskjemaet tilbake i utfylt stand i den vedlagte svarkonvolutt.

Vi presiserer at vi er takknemlig for svar også om det ikke finnes arkivmateriale. Vårt formål er primært å kartlegge arkivsituasjonen pr. i dag, ikke å samle inne eller gå igjennom arkivene. (Skulle De allikevel være interessert i å avlevere arkivsaker til forsvarlig oppbevaring er vi gjerne behjelpelig med dette.)

Om De ikke kan svare på våre spørsmål håper vi De kan navngi eventuelle andre personer som kan ha kjennskap til arkivsituasjonen. -Vi står gjerne til tjeneste om De ønsker flere opplysninger.

Vennlig hilsen
for Nærings- og organisasjons-
arkiv i Hordaland

Matti Goksøyr

-45-

Vedlegg 6.

STAVANGER

MUSEUM

MUSEETS DIREKTOR

Musegaten 16
4000 Stavanger
Telefon 045 - 25 035

4000 STAVANGER, 14.11.83

Nærings- og organisasjonsarkiv i Hordaland.

Hermetikkindustriens eget museum gir sin fulle støtte til arbeidet med å registrere arkivmateriale fra hermetikkfabrikkene i Hordaland. Hermetikkindustrien var lenge en av landets viktigste industrigreiner, og Hordaland var det viktigste hermetikkfylket ved siden av Rogaland. Sardin-fabrikkene har vært "hjørnesteinsbedrifter" i mange av fylkets øysamfunn og fjordbygder.

Trass i at antall fabrikker og firmaer har vært større enn i de fleste andre bransjer, ser det ut til å være bevart heller lite av bedriftshistorisk arkivmateriale. Det er derfor viktig at en får kartlagt det som ennå finnes. En slik registrering vil kunne hindre at verdifullt materiale går tapt for ettertiden.

Norsk hermetikkmuseum, som er en avdeling ved Stavanger Museum, ble etablert i juni 1982, etter initiativ og med støtte fra bransjens menn. Gjennom et nitid og iherdig arbeid har man maktet å gjenskape en hermetikkfabrikk fra perioden 1890-1930 med produksjons- og administrasjonslokaler. Den opprinnelige leggesalen er avsatt til utstillinger som skal vise hermetikkindustriens økonomiske og sosiale virkninger. Dessuten vil man også søke å illustrere sekundærindustriene som vokste opp i hermetikkindustriens kjølvann.

-46-

- 2 -

I tillegg til dette vil museet gjennom utgivelse av artikler og monografier ta opp ulike sider ved industriens utvikling fram til vår tid.

I dette arbeidet er det av uhyre stor verdi at man får kartlagt og bevart det materialet som ennå finnes. Uten dette materialet vil det være vanskelig å realisere de målsettinger museet har trukket opp , både når det gjelder utstillinger og publiseringsvirksomhet.

Med hilsen

Bjørn S. Utne

Direktør

NÆRINGS og ORGANISASJONS
ARKIV I HORDALAND,
Årstadveien 22,
5000 Bergen
tlf. 05 - 3150 70/3169 94

Vedlegg 7.

Registrering av arkivsaker etter nedlagd næringsverksemd -
Osterøy.

"Nærings- og organisasjonsarkiv i Hordaland" er eit frittstående granskingsprosjekt som har satt seg føre å kartleggja det som finst av arkivmateriale etter nedlagde næringsverksemder mellom anna i Osterøy kommune. Dette gjeld både bedrifter og sokalla "sjølvstendig næringsverksemd".

Arkivmateriale kan vera alt frå store og velordna dokumentsamlingar til einiskilde dokument. Dokumenta kan vera gamle eller av nyare dato. Alt har interesse så lenge papira skriv seg frå nedlagd næringsverksemd. Me vil streka under at målsettinga for prosjektet er registrering, ikkje innsamling av arkivsaker. (Dersom nokon likevel ynskjer å overlata dokument ved avlevering eller deponering - til ein arkivinstitusjon, kan me hjelpe til med dette.)

For ei nærare orientering om prosjektet viser me til det vedlagde fylgjeskrivet og til støtteskrivet frå Osterøy kommune.

Når me skriv til Dykk er det i von om å få opplysningar om eventuelle arkivsaker som måtte vera tekne vare på etter...

..... (særskilt utforming)

-48-

Vedlegg 8.

NÆRINGS- og ORGANISASJONS-
ARKIV I HORDALAND,
Årstadveien 22,
5000 Bergen
tlf. 05 - 3150 70 / 31 69 94

Bergen 9.12.1983

REGISTRERING AV ARKIV ETTER NEDLAGDE VERKSEMDER I
OSTERØY KOMMUNE.

Mange har svara på våre spørsmål om arkivsaker etter nedlagd næringsverksemd på Osterøy. Men me skulle gjerne hatt svar frå alle, anten svaret vert positivt eller negativt. Då vert nytten av granskinga størst.

Me er difor så fri enno ein gong å be om at De fyller ut vårt spørjeskjema, og returnerer det i den vedlagde svarsendingskonvolutten.

Dersom De korkje har arkivsaker eller kjenner til slike for den aktuelle verksemda, er det berre å markera det med eit nei på spørjeskjemaet (rubrikk nr. 3). For dei som har arkivmateriale vil me på ny understreka at vår målsetjing berre er registrering, ikkje innsamling av dokument. Dersom svar alt er sendt ber me Dykk sjå bort frå dette brevet.

På førehand takk for hjelpa.

Med helsing

John Ragnar Myking
prosjektleiar

-49-

Vedlegg 9.

NÆRINGS og ORGANISASJONS
ARKIV I HORDALAND.
Arstadveien 22,
5000 Bergen
tlf. 05 - 3150 70/3169 94

Bergen 14.12.1983

REGISTRERING AV ARKIV ETTER NEDLAGDE VERKSEMDER I OSTERØY KOMMUNE

Me har tidlegare sendt Dykk ein førespurnad om dette og er no so fri å minna Dykk om saka.

Det er eit viktig kulturverntiltak å kartleggja arkivmateriale etter nedlagd næringsverksemd. Vår målsetjing er berre registrering, ikkje innsamling av dokument. Granskinga er første freistnaden på totalregistrering av næringsarkiv innan eit avgrensa område. Osterøy er vald ut som prøveområde for heile Hordaland fylke, mellom anna på grunn av den allsidige næringstrukturen.

Me vil gjerne ha svar sjølv om De ikkje veit noko om arkivsakene til den nemnde verksemda. Det vil gje oss ei viss avklåring, og De slepp fleire førespurnader om denne saka. Det vil vera ei god hjelp i det vidare arbeidet om De i slike høve kan visa til andre moglege "heimelsmenn".

Om De ikkje vil nytta svarkonvolutten, eller det er uklåre punkt i skjemaet, står me gjerne til teneste, også pr. tlf. De kan då ringja 315070 eller 316994, lokal nr. 16. og spørja etter Cecilie Skauge eller Matti Goksøy.

Med helsing

John Ragnår Myking
prosjektleder

-50-

Vedlegg 10.

OSTERØY KOMMUNE

Formannskapet

5250 LONEVÅG

Telefon
~~055 22 21 00~~ (3-37 21 00)

Bankgiro
3626.07.00043
8465.07.00707

Postgiro
578 7205
121 2539 (for skatf)

Dykkar ref.

Vår ref. SH/BGR A.

Dato 20.4.83

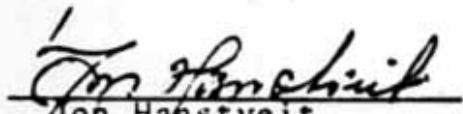
Registrering av arkiv etter nedlagde verksemder i Osterøy kommune.

Osterøy har gjennom størstedelen av vårt hundreår hatt eit variert og allsidig næringsliv. Eit karakteristisk drag har vore dei mange små og mellomstore industriverksemdene med røter i gammalt bygdehandverk (garving- bygnings- og smedarbeid). Denne industrien har for det meste vokse fram av lokale føresetnader og vitnar om initiativ og tiltaksevne hjå bygdefolket.

Tekniske framsteg og den allmenne samfunnsutviklinga fører til eit stendig snøggare omforming av gamle næringar. På Osterøy har rett nok den tradisjonelle næringsstrukturen synt seg meir livskraftig enn mange andre stader, men også her har ei lang rekke verksemder vorte nedlagt i seinare tid. Det kan vera nok å visa til garverinæringa, der mest alle verksemdene er borte.

Ei prosjektgruppe med tilknytning til Statsarkivet i Bergen - "Nærings- og organisasjonsarkiv i Hordaland" - har sett seg føre å oppspore og registrere arkivmateriale etter nedlagde næringsverksemder nettopp i Osterøy kommune. Osterøy er valt ut som prøveområde for heile Hordaland fylke, mellom anna på grunn av den allsidige næringsstrukturen.

OSTERØY KOMMUNE ser det som eit viktig kulturverntiltak å kartleggja slikt arkivmateriale, før det er for seint. Det vil verte ei hovudkjelde når ein gong søga om arbeids- og næringslivet på Osterøy skal skrivast. Me vonar difor at De vil ta Dykk tid til å fylla ut det vedlagte spørjeskjemaet.

Jon Håstveit
ordførar

Sigvald Haugo
kultursekretær

8

FREDAG 4. NOVEMBER 1983

– Gamle bedrifts- arkiver må vernes

Av TORGEIR FOSS

– Hittil har vi registrert at det eksisterer over 40 000 hyllemeter arkiver i bedrifter i Hordaland som ble startet før 1950. Dette gjelder bedrifter som var i drift i 1980. Nå er vi i gang med å registrere arkivene i nedlagte bedrifter i samme område. Målet med dette arbeidet er å få lagt fram en verneplan for arkivstoff.

Det er leder for prosjektet, Matti Goksøyr, som forteller dette til BA. Første fase av prosjektet er avsluttet etter at 3000 spørreskjema ble sendt ut til bedrifter i Hordaland. Omlag 80 prosent av bedriftene svarte, og det ble hos disse registrert omlag 40 000 hyllemetre med arkivmaterieil. Hos dem som ikke har svart regner en med at det finnes ytterligere 20

Metti Goksøyr har til nå registrert at det i bedrifter bare i Hordaland finnes mellom 40 og 60 000 hyllemetre med arkivmaterieill.

000 hyllemetre med arkivaloff.

PRIVATEIDE ARKIVER

— Et av hovedproblemene vi støter på i dette arbeidet er at samtlige av de arkivene vi vil arbeide med og registrere er privateide. Vi kan derfor ikke kreve innsyn, og må håpe på den enkelte bedriftsledelsen sin forståelse for at det er viktig å bevare disse arkivene for senere å kunne vite noe om bedriftens utvikling, eller for å lage historikk og oversikter over enkeltbedrifter eller bransjer

REGISTRERINGSSKJEMA

-52-

Vedlegg 12.

Adresse:	Navn på eiendommen:
Funnsted(etg., rom, leier):	Eier:

ARKIVMATERIALE?

Finnes Finnes andre steder/er nylig flyttet (se +) Avgjøring

Hva slags arkivmateriale?

	(Sett kryss)	Tilrom	Hvor mye? (ant./lengde)
Hovedbøker	☐	☐	☐
Kladder	☐	☐	☐
Finnskapsmateriale	☐	☐	☐
Kopibøker	☐	☐	☐
Korrespondanse	☐	☐	☐
Journaler	☐	☐	☐
Annet (spesifiser).....	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐

Tils.:

ARKIVSKAPER:

+ Evt. annet oppbevaringssted, eller forbindelse med tidligere avleveringer:

Tilstand:

Andre ting av interesse:

Er <u>hele</u> bygningen undersøkt?	Hva står evt. igjen?
Ja ☐ Nei ☐	

Til seinere bruk:	Dato _____ Sign. _____
-------------------	------------------------

-33-
Det Hanseatiske Museum
Bergen

Vedlegg 13.

Alle er klar over de kulturelle verdier som gårdene på Bryggen representerer. En del av verdiene som man kanskje ikke tenker på i denne sammenheng, er det som måtte finnes av ulike slags arkivsaker i Bryggegårdene.

Det Hanseatiske Museum vil i sa arbeid med Byarkivet i Bergen i nær fremtid gjennomføre en undersøkelse av nettopp dette. Det vil i den forbindelse være ønskelig å få gå igjennom hele området for å registrere det som måtte finnes av eventuelle arkivsaker. Dette gjelder både det som er kjent av eieren, og eventuelle nye ting som måtte komme frem ved gjennomgangen - det være seg på loft eller andre steder.

Med arkivsaker menes alt skriftlig primærmateriale ; fra et enkelt ark/brev/dokument til innbundne protokoller. Vi understreker at denne aksjonen kun tar sikte på en registrering av eventuelle arkivsaker.

Aksjonen vil i praksis bli gjennomført ved at to av Byarkivets medarbeidere (med legitimasjon) i løpet av kort tid oppsøker Deres eiendommer på Bryggen, vanligvis i følge med arbeidsformann Knudsen fra Stiftelsen Bryggen. Vi håper De ikke har noe imot en slik henvendelse.

Ta gjerne kontakt med Byarkivet i Bergen, tlf. 363200, eller Hanseatisk Museum, tlf. 314189, om De finner opplysningene mangelfulle.

Vi håper på et godt samarbeid.

Arne Skivenes
Byarkivar

Marco Trebbi
Konservator

Loftsrydding skal sikre arkivstoff

TEKST: SISSEL HAMRE DAGSLAND
FOTO: KJUT STRAND

Mye ukjent Bergens-historie kan ligge skjult i arkivskap og på loft i de gamle Bryggen-gårdene. Dokumenter av forskjellig slag knyttet til eiendommene og handelen på Bryggen har samlet seg gjennom 17. århundrene, kanskje kan det være en ganske rikholdig samling på enkelte loft. Men ingen har i dag oversikt over hvor mye slikt arkivmateriale som finnes, eller hvilke historiske opplysninger det kan inneholde.

Derfor setter nå Det Hansesatiske Museum og Byarkivet i Bergen i fellestak gang en loftsryddingsaksjon på Bryggen, der de ber om å få registrere det gårdeleierne måtte ha liggende av arkivsakker — enten de nå ligger gjemt og glemt på loftet, eller pynlig anbrakt i skuffer og skap. Når materialet først er registrert, vil det være tilgjengelig for alle

denstander og bygninger. Ikke minst de arkeologiske utgravningene har gitt god anledning til slik forskning. Men for å få et fullstendig bilde, særlig av den økonomiske utvikling på Bryggen, er det viktig å få oversikt over de skriftlige kilder også, og der kommer dette registreringsprosjektet inn i bildet, sier Matti Goksøyr fra Byarkivet.

Arkiver i Finnegården

Det har ikke tidligere vært foretatt noen systematisk gjennomgang av det arkivmateriale som finnes på Bryggen, men endel er likevel samlet på forskjellige steder. Det Hansesatiske Museums stifter Johan Wilhelm Olsen var særlig forutseende i så måte. Ved avviklingen av Det Norske Kontor (som eksisterte fra 1754 til 1899 og avløste Det Tyske Kontor) sikret Olsen seg dels regnskapsbøker, protokoller og priskuranter — i alt 14 store bøker.

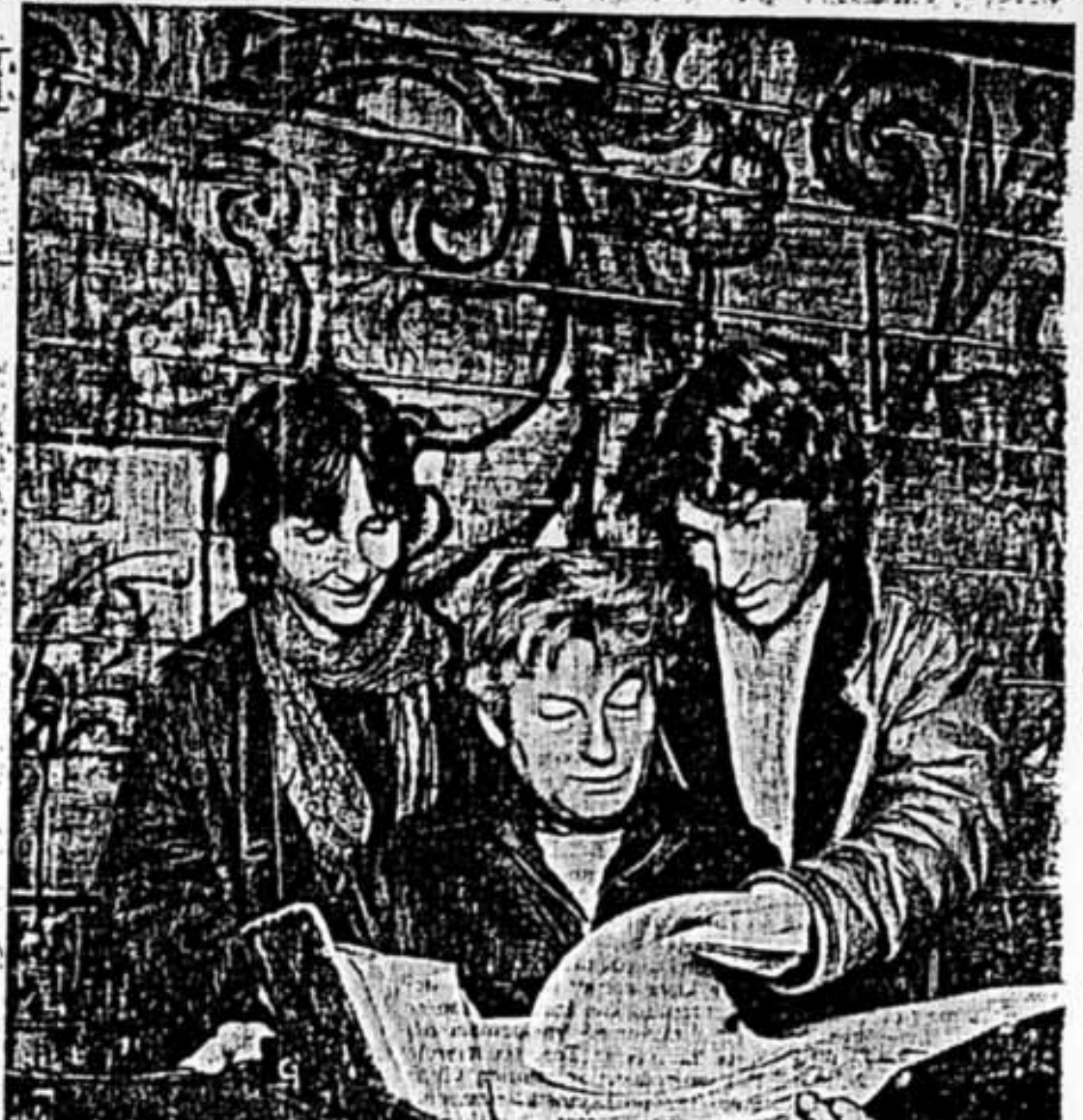
Op på loftet i Finnegården hvor museet holder til har man funnet Olsens samling av 8500 brev med tilknytning til Finnegården i perioden 1827—1880. Her er kvitteringer og en blanding av privat korrespondanse og forretningskor-

perioden 1730—1783. Den svære boken var vel forvart på Byarkivet, men manglet altså sitt svært så vesentlige register.

Nordlands-handelen

— Det helt spesielle ved Bryggen er at man har hatt samme sort virksomhet på samme sted, så lenge. Hver gang en handelsstue skiftet eier, gjaldt salget både hus og forretning. Det som går igjen er at papirer som bekrefter hjemmelen legges fram for den nye eier. I tillegg til slike kartforretninger og skjøter har vi så papirer som angikk Nordlands-handelen, sier Johan H. Meyer, som både har lange personlige slektsretter på Bryggen og innblikk i bevert arkivmateriale gjennom sitt arbeid med å sanne branntomtene på Bryggen etter brannen i 1955.

Men fra omkring 1860 begynte firmaer som var engasjert i Nordlands-handelen å flytte ut fra Bryggen — som begynte å bli for trang. De flyttet ut i Sandviken, eller annetsteds i byen. Papirene som gjaldt Nordlands-handelen fulgte gjerne med på flyttelasset — eller de nye firmaene som etablerte seg på Bryggen satte materialet på loftet, sier Meyer. Han mener derfor at alle gamle Nord-

risk forskning — uten at det i dag kan pekes på konkrete prosjekt der det umiddelbart kan komme til nytta. Man ber ikke om avlevering av arkivsakene, men skulle noen av sjerne likevel ønske å avhende dem, kan Byarkivet lagre dem på et sikkert sted.

— Bryggen har jo en helt sentral plass i Bergens historie, og representerer store kulturelle verdier for byen. Omkring bryggen har det derfor vært drevet mye forskning, men den har særlig vært basert på

responsanse. Dunelsen Bryggen har også arkivstoff fra sine gårder, men det er ikke gjennomgått systematisk.

Utgangspunktet har alt skriftlig materiale interesse, ikke bare det som er ordnet og innbundet. Også løse ark kan ha stor verdi, det har man erfaring for, nettopp fra Hansetisk Museum, forteller det leder Marco Trebbi. For her ble det på loftet også funnet endel løse ark, som viste seg å være det manglende register til en hovedbok fra en av Bryggestuens for

lands-firmaer med fortid på Bryggen som fremdeles eksisterer kan ha materiale av interesse for dette registreringsprosjektet.

Alle parter understreker at ingen vil bebreide de gårdeiere på Bryggen som på et tidligere tidspunkt har kvittet seg med gammelt arkivmateriale, før noen hadde fortalt dem at dette burde de ta vare på. Men heretter må ikke noe slikt skje lenger. Eiendomsretten til arkivmateriale blir altså ikke berørt ved at det nå blir registrert.

På den annen side er det grunn

Hva finner vi her da? Spennende kasser på gamle loft undersøkes av Matti Goksøyr (l.v.) og Cecilie S. Kjøph fra Byarkivet i Bergen, sammen med Stiftelsen Bryggens arbeidsformann, Henry Knudsen.

til å minne om at den verdien materialet har i dag ikke er noen omsetningsverdi, men en historisk verdi som kildestoff for forskning.

— Eni forståelse for dette vil ganske sikkert skape samarbeidvillje hos eierne. Jeg tror det for mange vil være betryggende å vite

at arkivmateriale blir registrert for da er det samtidig reddet neste generasjon, sier Joh. Meyer.

"Loftsrydningsaksjonen" i Sandviks- og Skuteviksboder".

"Loftsrydningsaksjonen" i Sandviks- og Skuteviksbodene skulle egentlig vært gjennomført i forbindelse med Loftsrydningsaksjonen på Bryggen. Men på grunn av tidspress lot ikke dette seg gjøre. Aksjonen ble utsatt, men i løpet av sommeren og høsten 1984 har vi sett oss anledning til å gjennomføre denne undersøkelsen.

Årsaken til at vi valgte Sandviks- og Skuteviksbodene som undersøkelsesfelt for registrering av nedlagte firmaarkiv, er at disse har hatt en sentral plass i Bergenshandelen gjennom århundrer. Vi mente også i utgangspunktet at rehabilitering og eierskifte av disse bodene var mindre enn det som var tilfelle på Bryggen.

Fremgangsmåte :

Det første som måtte gjøres i forbindelse med gjennomføringen av aksjonen, var å kartlegge boder og eiere til disse. Dette ble gjort på oppmålingsavdelingen i kommunen og på byskriverkontoret, hvor de har oversikt over eiendommer og eiere. Tilsammen inneholdt området 88 boder. Imidlertid viste det seg at flere av de bodene som stod oppført i eiendomsregisteret var revet. Noen steder var nye hus kommet opp, mens de hadde beholdt den gamle adressen. Totalt dreide dette seg om 18 boder. Dessuten var 4 av Skuteviksbodene i så dårlig stand at det var umulig å gå igjennom disse.

Den første kontakten vi hadde med eierne var pr. brev. Vi laget et standardbrev som vi sendte til samtlige eiere der vi opplyste om prosjektet og den forestående undersøkelsen (vedlegg). Vi ba bl.a. om å få gå igjennom bodene dersom eierne ikke med sikkerhet kunne si at der ikke fantes noe arkivmateriale etter tidligere virksomhet. Responsen på disse brevene var minimal (jfr. fase 2). Vi gikk så igang med å ringe rundt til de forskjellige eierne. Denne fremgangsmåten var mer fruktbar, men svært tidkrevende. Det var ofte vanskelig å få fatt i rette vedkommende. De vi var i kontakt med var positivt innstilt til

-56-

undersøkelsen, men desverre var det alt for få som hadde kjennskap til arkivsaker.

30 av de eierne, eller leietakerne (hovedsaklig av Bergen Kommune) vi var i kontakt med pr. telefon, svarte at de ikke hadde noe arkivmateriale hverken i boden eller privat. Denne gruppen eide tilsammen 61 boder. Vi gjorde avtaler med 8 av eierne, denne gruppen eide tilsammen 10 boder.

Befaringen av bodene ble gjort av 2 av byarkivets medarbeidere, ofte ifølge med eiere eller ansatte i de firmaene som eide boden. Utbyttet var magert. Bodene var stort sett ryddet av de firmaene som hadde flyttet ut eller av nye eiere. Noen av eierne hadde privat oppbevart arkivmateriale, dette bestod stort sett av hjemmelspapirer (se detaljert oversikt).

Resultater :

Det viser seg at det er ytterst lite arkivmateriale igjen etter tidligere virksomhet i bodene. De bevarte arkivsakerne var stort sett hjemmelspapireri privat besittelse. Bortsett fra det, fant vi noe eldre materiale fra Sandviksbod nr. 63 som tidligere hørte sammen med Sandviksveien 77, og hadde vært et Tracteursted. Vi fant også endel regnskapsprotokoller etter firmaet Bentzon & Wige. Disse dekket perioden fra 1928 til 1962. Ellers kom vi over endel spredte arkivsaker av nyere dato, men ingen større arkiv av historisk interesse.

Arsaken til at så lite arkivmateriale er blitt tatt vare på har nok sammenheng med mange eierskifte av bodene den siste tiden, dessuten er flere av bodene rehabilitert og i forbindelse med det ryddet. Foruten eierskifte og rehabilitering, er flere av bodene revet.

Det skal legges til at vi bare har navnet på de siste eierne av bodene, så vi kan ikke se bort fra at det finnes materiale i privat besittelse hos andre tidligere eiere. Dette ble det ikke tid til å undersøke.

Bergen 14.12.1984
Cecilie Skauge Knoph

OVERSIKT OVER SANDVIKS/SKUTEVIKSBODAKSJONEN.

Sandviksbod nr.	Eier/leietaker	Tilstand	Kontakt	Arkivfunn	Andre oppl.
1a-b (Slaktehuset)	Bergen komm.	God	Befaring	-	Iflg. vaktmester A.Kaland er slaktehusets arkiv flyttet til VS, Eidsvåg
2	Bergen Komm.	Revet	Brev	-	-
3 og 4	Haukedals Transp.	Deler av bod-er rehabilitert, mens deler er avstengt pga. at taket er rast ned.	Telefon	-	-
5	Harald Mowinc	God	Telefon	-	Alt kommet vekk under flytting
8	Halfdan Solberg A/S	God	Telefon	-	-
9 og 10	A/S Vestvent	Revet	Telefon	-	Nytt hus er bygge

					på tomten.
11	Rørinstallasjon	God	Telefon	-	-
12,13,14,15,16,17	A.K. Grevstad	God	Telefon	-	-
18	Bg.Havnevesen	God	Tlf./Befaring	Dok. av nyere dato	Dokumentene var på havnevesenets kontor.
19	Leif Solberg	God	Telefon	-	-

Side_57.jpg

Sandviksbod nr.	Eier/leietaker	Tilstand	Kontakt	Arkivfunn	Andre oppl.
20	Vestlanske Isolering A/S	God	Telefon	-	Nettopp overtatt boden. Hatt opprydning for ett par måneder side
23, 24	Bg. Kommune (Engros-lager A/S leier boden)	God	Telefon	Se liste	
25	Bg. Kommune	Sannsynligvis revet	Brev	-	-
26	Bg. Kommune (A/S Radek leier boden)	God	Telefon	-	-
28	Rieber & Søn A/S	God	Telefon	-	-
29	J. Jacobsen/Odel	God	Befarig	-	-
40	Bg. kommune	Sannsynligvis revet	Brev	-	-
57, 58	Rieber & Søn A/S	God	Telefon	-	-

59	Vaksdal Mølle A/S	Bare gamle adr. fins ingen boder der	Telefon	-	-
60	Rieber & Søn A/S	God	Telefon	-	-
61	Vaksdal Mølle A/S	Bare gammel adr. finnes ingen boder der	Telefon	-	-

Sandviksbod nr.	Eier/leietaker	Tilstand	Kontakt	Arkivform	Andre oppl.
62 a,b,63	Rieber & Søn A/S	God	Telefon	-	-
63a	Jørgen A.Jørgensen	God	Befaring	Div. (se liste)	-
64 a-b	Bergen Kommune	Sansynligvis revet	Brev	-	-
65 a	L.H. Berge	God	Befaring	Se liste	-
66 x	Bg. Havnevesen	God	Tlf./Befaring	-	-
69	O.Nilsen & Søn A/S	God	Telefon	-	-
70	Trygve Rittland A/S	God	Telefon	-	-
71	O.Nilsen & Søn A/S	God	Telefon	-	-
71a,72	Trygve Rittland A/S	God	Telefon	-	-
73a	Davanger Eiendoms- selskap	God	Telefon	-	-
73b,74a-b	W.Giertsen A/S	Revet	Telefon	-	-

75c,76	J.Martens & Co	God	Befaring	Se liste	-
77a-b	Rolf Olsen A/S	God	Telefon	-	-
77 d	Saltimport A/S	God	Telefon	-	-
78 a,b	Kaare Holmefjord A/S	God	Telefon	-	-
78 c	A/S Sandviksboder 78 c	Revet	Befaring	se liste	Nytt hus på den gamle tomten
78d	Kaare Holmefjord	God	Befaring	-	-
80	Hallvar Lerøy A/S	Revet	Telefon	-	Nytt hus på den gamle tomten

Side_59.jpg

<u>Sandviksbod nr.</u>	<u>Eier/leietaker</u>	<u>Tilstand</u>	<u>Kontakt</u>	<u>Arkivfunn</u>	<u>Andre oppl.</u>
81	Trygve Rittland	God	Telefon	-	-

Side_60.jpg

Skuteviksbod nr.	Eier/leietaker	Tilstand	Kontakt	Arkivfunn	Andre oppl.
1,2	Kjøkkelvik A/S	Revet	Telefon	-	-
4,5,6.	Bg. komm	Revet	Befaring	-	-
7,8	A/S Prefa	God	Telefon	-	-
9	Johan Klinge A/S	God	Befaring	Se liste	-
10	Knut Knutsen A/S	God	Telefon	-	
11	Radek A/S	God	Telefon	-	-
12	C.A.Carlsen A/S	God	Telefon	-	-
13	B.Brynjulfsen	God	Trf./Befaring	Se liste	Papirer opp- bevart på kontor
14	Sverre Knudsen	God	Telefon	-	-

16	Egil I Pedersen	God	Telefon	-	-
17	Andreas Iversen	God	Telefon	-	Carl Konow tok med seg alt da han flyttet ut av boden i 1966.
18, 19	Outboard Motor A/S	God	Telefon	-	-
20a, 21, 22, 23	Sandegruppen A/S	Bodene holder på å rase sammen.	Telefon	-	-
24	Sandegruppen A/S	God	Telefon	-	-

Side_61.jpg

LISTE OVER ARKIVMATERIALE FRA SANDVIKS-
OG SKUTEVIKSBODAKSJONEN.

BOD	ARKIVTYPE	ÅRSTALL	ANTALL/ OMFANG	ARKIVSAKER FRA FIRMAET
Sandviksbod nr. 63A, (hørte tidl. sammen med Sandviksv. 77)	Regnskapsmateriale	1855 - 1956	1 bok	Tracteursted
	Kopibøker	1836 - 1838	1 prot.	?
	Kredittbøker	1821 - 1870	3 prot.	Tracteursted
	Regnskapsmateriale	1859	1 bok	Tracteursted
	Div. korrespondanse	1821 - 1919	10 cm	?
	Branntakster		5 cm	For boden
Sandviksbod nr. 65A	Regnskapsmateriale	1919 -	?	L.H. Berge
	Kvitteringsbok for grunneie	1747 - 1944	1 prot.	For boden
	Div. hjemmelspapirer (festekontrakt/skjøte/øde- gårdspapirer)			For boden
Sandviksbod nr 66x	Div. korrespondanse	1963 - 1970	5 cm	For boden
Sandviksbod nr 76	Produksjonsoversikter	1950 - 1960	1 m	J.C. Martens
Sandviksbod nr 78	Produkt sirkulærer	1970 - 1984	0,5 m	?

Sandviksbod nr a, b, c	Ulykte sirkulærer	1970 - 1984	0,5 m	
Sandviksbod nr 78	Div. hjemmelspapirer, leiepapirer, skjøte, brann- takstprot., målebrev Hjemmelspapirer fra Kristianholm	1798 - 1917		
		1784 - 1937		
Skuteviksbod nr. 9	Regnskapsmateriale Styreprot. Adressebok	1928 - 1957	28 prot.	Bentzon & Wige
		1928 - 1962	1 prot.	Bentzon & Wige
		1932	1 prot.	Bentzon & Wige

BOD	ARKIVTYPE	ARSTALL	ANTALL/ OMFANG	ARKIVSAKER FRA FIRMAET:
Skuteviksbod nr. 13	Hjemmelsppairer Div. korrespondanse	1710 - 1938 1938	10 cm 10 cm	For boden for boden
Sandviksbod nr. 23	Hovedbok Regnskapsbok	1926 1926	1 prot. 1 prot.	Von Tangen Von Tangen

Side_63.jpg